

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA HUDEBNÍ KULTURY

**ROZVOJ KOMUNIKAČNÍCH DOVEDNOSTÍ DĚTÍ
PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU PROSTŘEDNICTVÍM
HUDEBNÍCH ČINNOSTÍ**
BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Miloslava Brejchová

Předškolní a mimoškolní pedagogika, obor učitelství pro mateřské školy

Vedoucí práce: Doc. PaedDr. Daniela Mandysová

Plzeň 2018

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně
s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni, 6. dubna 2018

.....
vlastnoruční podpis

Poděkování

Chtěla bych touto cestou poděkovat vedoucí bakalářské práce paní Doc. PaedDr. Daniele Mandysové za odborné vedení a udělování cenných rad, kterými přispěla k vypracování této bakalářské práce. Dále bych chtěla poděkovat Katrin Buss a celé německo-české školce Freche Fledermäuse v Berlíně za umožnění výkonu půlroční odborné stáže v rámci programu Erasmus+. V neposlední řadě chci poděkovat také panu Mgr. Martinu Brejchovi za korekturu textu.

ZDE SE NACHÁZÍ ORIGINÁL ZADÁNÍ KVALIFIKAČNÍ PRÁCE.

OBSAH

SEZNAM ZKRATEK	2
ÚVOD.....	3
1 DÍTĚ A JEHO ŘEČ.....	4
1.1 VÝVOJ DĚTSKÉ ŘEČI	5
1.2 NARUŠENÁ KOMUNIKAČNÍ SCHOPNOST.....	9
1.2.1 Nejčastější poruchy řeči.....	9
1.2.2 Víčí děti	11
1.3 LOGOPEDICKÁ PREVENCE	12
1.3.1 Názor logopeda	12
2 HUDEBNÍ VÝCHOVA JAKO EFEKTIVNÍ NÁSTROJ VÝUKY JAZYKA.....	15
2.1 SPOLEČNÉ ZNAKY ŘEČI A HUDBY	16
2.2 RÁMCOVÝ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM PRO PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ.....	17
2.2.1 Základní informace.....	17
2.2.2 Dítě a jeho tělo.....	18
2.2.3 Dítě a jeho psychika	19
2.2.4 Dítě a ten druhý	20
2.2.5 Dítě a společnost.....	21
2.2.6 Dítě a svět	21
2.3 VZDĚLÁVÁNÍ BILINGVNÍCH DĚTÍ	22
2.3.1 Základní informace o bilingvistu.....	23
2.3.2 Pozitiva bilingvistu.....	24
2.3.3 Negativa bilingvistu	24
3 HUDEBNÍ ČINNOSTI V MATEŘSKÉ ŠKOLE S OHLEDEM NA ROZVOJ ŘEČI PŘEDŠKOLNÍCH DĚTÍ	25
3.1 PĚVECKÉ ČINNOSTI	25
3.1.1 Volba písní	25
3.1.2 Dechová cvičení.....	26
3.1.3 Zásady hlasové hygieny	26
3.1.4 Držení těla.....	27
3.1.5 Nácvič písní	27
3.2 HUDEBNĚ-POHYBOVÉ ČINNOSTI	28
3.2.1 Vzdělávací nabídka.....	28
3.3 POSLECHOVÉ ČINNOSTI	32
3.3.1 Vzdělávací nabídka:.....	32
3.4 INSTRUMENTÁLNÍ ČINNOSTI	34
3.4.1 Orffovy hudební nástroje	34
3.4.2 Rytmické hudební nástroje.....	35
3.4.3 Melodické hudební nástroje	37
4 AUTORSKÝ ZPĚVNÍK.....	38
ZÁVĚR	45
SOUHRN.....	46
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ.....	47
SEZNAM OBRÁZKŮ.....	49
PŘÍLOHY.....	I

SEZNAM ZKRATEK

ADD	<i>Attention Deficit Disorder</i> neboli porucha pozornosti
ADHD	<i>Attention Deficit Hyperactivity Disorder</i> neboli porucha pozornosti s hyperaktivitou
CNS	Centrální nervová soustava
MŠ	Mateřská škola
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
RVP PV	Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání
ŠVP	Školní vzdělávací program
TVP	Třídní vzdělávací program

Úvod

Bakalářskou práci na téma Rozvoj komunikačních dovedností dětí předškolního věku prostřednictvím hudebních činností jsem se rozhodla zpracovat na základě zkušeností z praxe, kde bývají hudební činnosti často neprávem opomíjeny.

Cílem bakalářské práce je poskytnout nabídku hudebních činností, které slouží k rozvoji komunikačních dovedností dětí předškolního věku a poukázat na skutečnost, že zdánlivě rozdílné hudební činnosti a komunikační dovednosti dítěte spolu úzce souvisí. Rovněž si myslím, že hudební činnosti pomáhají jak při léčbě logopedických obtíží, tak v rámci logopedické prevence. Kromě toho rozšiřují slovní zásobu a zlepšují komunikační dovednosti dětí. Tuto hypotézu se pokusím v bakalářské práci potvrdit a předložím návrhy, jak je možné s hudebními činnostmi v rámci rozvoje řeči předškolních dětí pracovat.

Poslední část bakalářské práce bude věnována autorskému zpěvníku. Chci složit písně pro děti předškolního věku, které budou nápomocné při rozvoji komunikačních dovedností. Text i melodie těchto písní budou autorské.

1 DÍTĚ A JEHO ŘEČ

Málokterá schopnost člověka je tak samozřejmá – a zároveň tajuplná –, jako je schopnost dítěte naučit se jazyk a tímto jazykem komunikovat.¹

Člověk má vrozenou schopnost naučit se mluvit. Ovšem nejedná se o řeč jako takovou, tu je zapotřebí u dítěte stimulovat správnými podněty, abychom tyto vrozené dispozice mohli rozvíjet. *Není-li ale tato schopnost v pravý čas aktivována živou lidskou řečí, tj. bez možnosti kontaktu s mluvícím prostředím, řeč se nevyvine – člověk zůstane němý.²* Schopnost mluvení také úzce souvisí s funkcí mozku a řadou dalších dovedností jako je paměť, myšlení, pozornost, sluchové a zrakové vnímání, jemná a hrubá motorika a motorika mluvních orgánů. *Mluvení není tedy pouhým „hýbáním ústy“, nýbrž nesmírně složitým psychofyzickým dějem – koordinovanou činností smyslových a mluvních orgánů, psychických procesů a příslušných oddílů centrálního nervového systému.³*

Vývoj řeči a komunikace jsou v rámci správného vývoje dítěte velmi důležité. Zatímco komunikace zahrnuje *výměnu informací, tj. předávání, přijímání, zpracování a vydávání informací⁴*, řeč je zvukový projev člověka sloužící ke vzájemnému dorozumívání mezi lidmi. Kromě mluvené řeči se můžeme dorozumívat také písemně nebo neverbálně – gestikulací či znakovou řečí. Neverbální komunikace předchází mluvené řeči nejen ve vývoji lidstva, ale i samotného jedince, který se zpočátku se svým okolím domlouvá z velké části právě gestikulací – pohyby rukou, pohyby těla, mimikou obličeje. Tato gesta jsou obvykle doprovázena různými zvukovými projevy, kterými dítě dává svému okolí najevo své pocity.

Řeč je prostředkem komunikace, která provází člověka celým životem, a to jak pracovním, tak soukromým, proto je velmi důležité, aby se tato dovednost již od útlého věku jedince začala rozvíjet. Komunikační dovednosti lidem umožňují rozvíjet vlastní myšlení a udržovat pozitivní mezilidské vztahy ve společenské, partnerské i profesní sféře.

¹ PRŮCHA, Jan. *Dětská řeč a komunikace: poznatky vývojové psycholingvistiky*. 1. vydání. Praha: Grada, 2011. 200 s. Str. 7.

² VYŠTEJN, Jan. *Dítě a jeho řeč*. 1. vydání. Beroun: BAROKO & FOX, 1995. 62 s. Str. 5.

³ VYŠTEJN, pozn. 2, str. 6.

⁴ *Metodický portál: Řeč, komunikace* [online]. [cit. 14. 1. 2018].

Dostupné z: http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogick%C3%BD_lexikon/R/%C5%98e%C4%8D,_komunikace

1.1 VÝVOJ DĚTSKÉ ŘEČI

V předškolním věku je dítě schopné největších pokroků v mluvené řeči, toto období je pro rozvoj komunikačních dovedností klíčové, proto je třeba řeč rozvíjet dostatkem podnětů a správným mluvním vzorem.

Na vývoj řeči se můžeme dívat ze dvou pohledů – je to *vývoj fylogenetický* a *ontogenetický*⁵, neboli vývoj řeči u organismů během jejich vývoje versus vývoj řeči jedince jako takového. Složky fylogenetického vývoje popisuje Dana Kutálková takto:

- **složka projevová** vyjadřuje pocity pomocí jednotlivých zvuků (vztek, bolest, radost, hlad aj.), tento způsob vyjadřování užívají také zvířata;
- **složka vybavovací** je další etapou ve vývoji řeči jako dorozumivacího prostředku, jedná se o zvuky vydávané účelově, které jsou známy především ze světa zvířat (varovné signály, svolávání, volání o pomoc apod.);
- **složka dorozumivací** je výsadou lidí, kteří vydávají zvuky za účelem sdělování myšlenek a pocitů. Je to také schopnost vnímat a pochopit to, co pomocí zvuků sdělují ostatní.

Na rozdíl od fylogenetického vývoje řeči zkoumá **ontogenetický vývoj** samotného jedince. Tento vývoj Dana Kutálková dělí do pěti fází.

- **Období křiku**

Svůj příchod na svět novorozenec ohlašuje křikem, který je reakcí na změnu dýchání, kdy dítě začíná samostatně užívat plíce a dostává se do zcela nového prostředí. Jedná se o reflexní činnost, dítě proto nemusí být nutně nespokojené. Zdravé dítě vydává zvuk ve výšce komorního *a*, může být ale i nižší, a to až o tercii. Po šestém týdnu se dítě začíná zvukově projevovat. V tomto věku rozlišujeme tvrdý a měkký hlasový začátek, přičemž nespokojenost nám signalizuje pouze ten tvrdý. *Mezi dětmi jsou už v tomto období velké rozdíly. Některé jsou hlasově velmi aktivní a „propláčou, prokřičí“ celé hodiny, jiné se skoro zvukově neprojevují a tráví krátké chvíle bdělosti pozorováním okolí nebo vlastních pěstiček.*⁶

⁵ KUTÁLKOVÁ, Dana. *Logopedická prevence: průvodce vývojem dětské řeči*. 1. vydání. Praha: Portál, 1996. 214 s. Str. 36.

⁶ KUTÁLKOVÁ, pozn. 5, str. 37.

- **Období žvatlání**

*Stále dokonalejší používání mluvidel dále rozšiřuje repertoár zvuků. Dítě objevuje možnosti melodie, mění výšku i sílu hlasu, takže vzniká dojem prozpěvování.*⁷ Zprvu se jedná o pudovou hru s mluvidly, kdy děti na celém světě používají podobné zvuky, a to bez ohledu na kulturu dané země. Dokonce i děti hluché pudově broukají. Pro děti jsou nejsnazšími retné souhlásky *B, M, P* a také souhláska *T*, ze samohlásek to je hlavně *A*. Ozývá se proto často slovo *mama, papa, tata* – tato slova převzala většina jazyků jako hovorové označení matky a otce, protože jde o první nejčastěji používané shluky hlásek.

Děti milují rytmus a rády ho napodobují. Proto si myslím, že je v tomto věku velmi důležité propojit vývoj řeči s říkadly a písněmi. Dítě nejprve vnímá melodii řeči a její tempo, až později začne rozlišovat a opakovat jednotlivá slova. Děti si při dorozumívání s ostatními před osvojením řeči pomáhají hlavně výškovými projevy a gestikulací, proto s nimi komunikujme s použitím výrazné melodie a mimiky. Dítě potřebuje velmi podnětné prostředí a vřelé citové vztahy, aby se mohlo rychle rozvíjet.

- **První slovo**

Zbožným přáním rodičů a rodinných příslušníků je, aby dítě začalo mluvit co nejdříve. Vědomé používání slov se datuje až od jednoho roku věku dítěte. Do té doby to je obvykle pouhé napodobování či náhodný shluk hlásek, aniž by dítě přesně vědělo, co tím vyjadřuje. Po jednom roce života už děti začínají používat první slova. *Nejčastěji jde o slovo provázející něco, co dítě mimořádně zaujalo – ham, auto, bota, pápá apod. Slovo prošlo nejen prahem pochopení (dítě ví, co ten zvuk znamená), ale i prahem proslovení.*⁸

Slovo ze začátku zastupuje celou větu, takže je na nás, abychom k dítěti byli vnímaví a z melodie a gestikulace poznali, co má dítě na mysli. *Věk kolem tří let se považuje za hranici tzv. období fyziologické nemluvnosti.*⁹ Znamená to, že pokud dítě do tří let věku příliš nemluví, nemusí to ještě znamenat, že má vážné obtíže s řečí. Po této hranici je ovšem zapotřebí, abychom si u dítěte všímali, zda dělá pokroky a je schopno komunikovat a rozšiřovat svoji slovní zásobu, v opačném případě vyhledali pomoc logopeda.

⁷ KUTÁLKOVÁ, pozn. 5, str. 38.

⁸ KUTÁLKOVÁ, pozn. 5, str. 40.

⁹ KUTÁLKOVÁ, pozn. 5, str. 41.

- **Rozvoj řeči**

U každého dítěte je rozvoj řeči zcela individuální a je velký rozdíl v pasivní a aktivní slovní zásobě. To znamená, že dítě obvykle mnohem lépe rozumí, ale samo tolik nemluví. Je důležité mít na paměti, že slovní zásoba dítěte se utváří daleko dříve před tím, než umí mluvit, proto je třeba přemýšlet nad tím, co dítěti a i před dítětem říkáme. Nejsou jednotné názory na to, kolikrát dítě musí dané slovo slyšet, aby si jej zapamatovalo a začalo aktivně používat. V odborných publikacích se obvykle píše o opakování slova dvěstěkrát, ale z vlastní zkušenosti vím, že často dítě slyší slovo pouze jednou a hned ho zopakuje a zapamatuje si ho. *Při zapamatování nových slov hraje totiž svou úlohu nejen počet opakování, ale hlavně situace a citový doprovod slova a jeho zvuková nápadnost, snadno se pamatují slova zvukomalebná.*¹⁰ Gramatiku si děti osvojují průběžně nejprve nasloucháním, potom hlavně napodobováním řeči dospělých. Nejprve používají slova nesklonná, následně se objevuje skloňování slov a nakonec i jejich časování.

Při osvojování hlásek dítě zpočátku hojně využívá samohlásku A, později se v různém pořadí připojí další. Ze souhlásek jsou pro děti nejsnazší takzvané retné souhlásky: B, M, P. *Dítě se také poměrně brzy naučí vyslovovat T, D, N; brzy se objevují i souhlásky F a V. Obtížněji zvládá artikulaci souhlásek K a G, které bývají u mnoha dětí delší dobu nahrazovány souhláskami T a D. Také souhláska L patří mezi ty, které dítě zvládá později.*¹¹ Výslovnost sykavek (C, S, Z, Č, Š, Ž) se pokládá za jednu z nejobtížnějších, pro děti je těžké i jejich vzájemné rozlišování. Za nejtěžší hlásky v českém jazyce považujeme hlásky R a Ř. Mnohdy se je děti naučí vyslovit až v mladším školním věku nebo s nimi mají potíže v průběhu celého života.

Stadia vývoje řeči¹²:

emocionálně volní: 1. rok života, jednoslovné věty, nesklonná slova;
egocentrické: do dvou let, napodobování řeči dospělých, první otázky, dvouslovné věty;
asociačně-reprodukční: 2. rok, pojmenovací funkce, přenášení na podobné osoby/jevy;
rozvoje komunikační řeči: 3. rok, výrazný růst slovní zásoby, rozšiřování holých vět;
stadium logických pojmů: po 3. roce, přechod k abstrakci v myšlení, otázky *Proč? Kdy?*;
intelektualizace řeči: 4. rok, souvětí, zpřesňování gramatiky, užití všech slovních druhů.

¹⁰ KUTÁLKOVÁ, pozn. 5, str. 41.

¹¹ VYŠTEJN, pozn. 2, str. 23.

¹² BYTEŠNÍKOVÁ, Ilona. *Komunikace dětí předškolního věku*. 1. vydání. Praha: Grada, 2012. 236 s. Str. 29.

- **Období otázek**

Období otázek začne obvykle kolem třetího roku, v době, kdy komunikační dovednosti dítěte už jsou poměrně dobré. Pokud se dítě neptá ani „Co?“, ani „Proč?“, je třeba hledat příčinu, protože jde o vážnou okolnost, komplikující další vývoj řeči.¹³

Kdo má děti nebo je s nimi v denním kontaktu, moc dobře ví, jak je toto období vyčerpávající. Přesto je velmi důležité, abychom otázkám dítěte trpělivě naslouchali a dítě nijak neodbývali, vzhledem k tomu, že se jedná o velice *důležité období, kdy si dítě nejen rozšiřuje slovní zásobu a ujasňuje si gramatické struktury, ale především začíná používat jazyk jako prostředek sociálního kontaktu¹⁴*. Dítě je za jeden den schopné položit desítky otázek, a to i otázky, které se opakují, případně jen drobně obměňují. Důležité je, abychom si uvědomili, že dítě k nám vzhlíží jako k velkému vzoru a na otázky tak odpovídali vstřícně, pravdivě, srozumitelně. A také abychom se nebáli přiznat nevědomost a s dítětem správnou odpověď, například pomocí hry, vyhledali. Může se nám stát i to, že dítě na správnou odpověď ani nečeká, a „chrlí“ další otázky, což může působit provokativně a být pro rodiče či učitele velmi demotivující. Nezoufejme, obvykle jde o „čistou radost“ z tvorby samotných otázek a z komunikace s dospělým jako takovou, bez hlubších záměrů a potřeby faktických údajů, proto je možné v odpovědích na tyto otázky improvizovat. Zásadní je dětem vědomě nelhat, a to nejen proto, že je to morální, ale protože tím u dítěte vzbuzujeme důvěru a dáváme mu možnost pochopit širší souvislosti. Navíc pravdivou informací mu nezpůsobíme potíže v pozdějším věku. Také je třeba mít na paměti, že dítě není jen „malý dospělý“. *Víme, že dítě je člověk sice malý, ale hlavně, že je to člověk jiný. To, že je jiný, je podmíněno tím, že řídicí systém - CNS je ve vývoji a je nezralý.¹⁵*

Při výchově dítěte bychom měli pamatovat na to, že dítě prochází během prvních sedmi let života velmi náročným obdobím, kdy jsou na něj kladeny velké nároky a učí se mnoha dovednostem zároveň. Pokroky, které dítě udělá v prvních letech života, by dospělý člověk jen s velkými obtížemi zvládl. Proto je důležité zůstat trpělivý a dítěti podávat pomocnou ruku při jeho výchově i vzdělávání.

¹³ KUTÁLKOVÁ, pozn. 5, str. 46.

¹⁴ KUTÁLKOVÁ, pozn. 5, str. 45-46.

¹⁵ SOVÁK, Miloš. *Logopedie předškolního věku*. 2. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. 224 s. Str. 53.

1.2 NARUŠENÁ KOMUNIKAČNÍ SCHOPNOST

Vzhledem k vysokému výskytu řečových vad u dětí si myslím, že je velmi důležité pokusit se těmto vadám v rámci prevence předcházet. Při jazykovém vývoji dítěte je velmi důležité, aby dítě mělo správný mluvní vzor, a to vzor, který mluví spisovně (bez nářečí), má přesnou výslovnost, zřetelnou artikulaci, volné mluvní tempo a nemluví monotónně. I pokud splňujeme všechny výše zmíněné aspekty, je třeba mít na paměti, že osvojování řeči je velmi dlouhý a provázaný systém několika dovedností. Tudíž je třeba dbát také na ostatní předpoklady, které jsou zapotřebí k tomu, aby si dítě před nástupem do školy osvojilo správnou výslovnost hlásek a nemělo tak později potíže s psaním. V rámci prevence v mateřské škole v souvislosti s mluvními kompetencemi dětí předškolního věku u dětí rozvíjíme jejich pohyblivost - jemnou motoriku ruky, hrubou motoriku těla a motoriku mluvidel. Dále pak rozvíjíme sluchové a zrakové vnímání, budujeme spontánní zájem o řeč, podněcujeme k představivosti a schopnosti naslouchat. Hudební činnosti vnímám jako ideální metodu k propojení výše zmíněných dovedností a dětské zvědavosti, touhy po překonávání překážek a vzdělání. Praktickým využitím hudebních činností jako nástroje rozvoje komunikačních dovedností dětí předškolního věku se budu podrobně zabývat ve třetí kapitole této práce.

1.2.1 NEJČASTĚJŠÍ PORUCHY ŘEČI

- **Opožděný vývoj řeči** se projevuje celkovým zaostáváním vyjadřovacích schopností dítěte s ohledem na jeho fyzický věk a obecnou společenskou normu. Opožděný vývoj řeči může být způsoben nedostatečnou stimulací dítěte v prostředí rodiny, sluchovou poruchou, sníženou úrovní rozumových schopností dítěte, postižením mozku různého rozsahu a druhu, typem osobnosti dítěte aj.¹⁶ Důvodem, proč dítě nemluví, může být také to, že necítí žádnou potřebu se se svým okolím domluvit – může to být z důvodu „nezájmu“ svého okolí, nebo naopak přehnané starostlivosti, kdy rodiče dítěti splní vše ještě před tím, než má šanci se projevit. Důležité je dítě do mluvení nijak nenutit, ale spontánně ho vystavovat situacím, kde bude mít potřebu se domluvit – např. pravidelný kontakt s vrstevníky.

¹⁶ KREJČÍKOVÁ, Jarmila a Zuzana KAPROVÁ. *Náměty pro logopedickou prevenci: -hrátky se slovíčky pro kluky a pro holčičky-*. Ilustroval Eva KOLBÁBKOVÁ. 1. vydání. Praha: Fortuna, 2000. 143 s. Str. 17.

- **Koktavost** se projevuje křečovitými stahy svalů, které se účastní na realizaci řeči a současně zasahuje do oblasti psychiky člověka. Křečovité stahy mohou mít takovou intenzitu, kterou dítě velmi těžce překonává, aby mohlo vůbec začít mluvit. Příznaky jsou zřejmé i na dýchání, které je při řeči velmi nepravidelné. Důležitou úlohu při překonání koktavosti hraje zpěv, u kterého se ve většině případů s příznaky koktavosti nesetkáme. Protože koktavé děti nepravidelně dýchají, jsou vhodná i různá dechová cvičení. Rovněž je třeba na dítě mluvit plynule, volným tempem a s měkkým hlasovým začátkem. Dále dítě nevystavujeme situacím, kde je od něj očekávána rychlá reakce. Na koktavost dítě rovněž nijak neupozorňujeme a snažíme se mu pomoci například doplněním chybějícího výrazu.
- **Breptavost** bývá doprovodným příznakem u dětí s lehkou mozkovou dysfunkcí – dětí hyperaktivních, s poruchami pozornosti, s poruchami chování, citově a výkonnostně labilních a podobně. Dítě mluví velmi rychle, vynechává a komolí slova, řeč je nesrozumitelná. Při logopedické prevenci dbáme na zvolnění tempa řeči a na pečlivé vyslovování jednotlivých slov. I v této poruše řeči nám může být hudební výchova velmi nápomocná – dítěti pomáhají různá rytmická cvičení jako je vytleskávání, doprovod hudebními nástroji, odříkávání básní a zpěv písní.
- **Huhňavost** – tímto pojmem označujeme poruchu řeči, jejíž příčinou je nedostatečná funkce patrohltanového uzávěru. Patrohltanový uzávěr je mechanismus, který při mluvené řeči zajišťuje uzavření horní části nosohltanu pohybem měkkého patra vzhůru a dozadu k zadní stěně hltanu. Odděluje tedy při mluvě dutinu ústní od dutiny nosní. Tím se podílí na různé míře nosní rezonance, která má vliv na zvuk řeči.¹⁷ Existují dva druhy huhňavosti – huhňavost otevřená (zvýšená nosovost, nosové zbarvení u všech hlásek) a zavřená (snížená nosovost). Nejzávažnější příčina otevřené huhňavosti je rozštěp patra. U zavřené huhňavosti je zvuk hlasu nezřetelný, jako by mělo dítě stále rýmu. Zavřená huhňavost má řadu příčin, např. zkřivení nosní přepážky, vrozené úzké nosní průduchy; nejčastější příčinou ale bývá tzv. třetí mandle - nosohltanová.¹⁸ Při prevenci huhňavosti je důležitý nácvik dýchání nosem.

¹⁷ CIGÁNKOVÁ, Andrea: *Ambulance klinické logopedie* [online]. [cit. 17. 1. 2018].

Dostupné z: <http://klinickylogoped.com/index.php/deti/huhnnavost>.

¹⁸ VYŠTEJN, pozn. 2, str. 29.

- **Porucha výslovnosti (dyslalie)** je nejčastější poruchou řeči v předškolním věku. Mnoho dětí právě v tomto věku ještě nedokáže vyslovit všechny hlásky své mateřštiny, a tak je vynechávají nebo nahrazují jinými hláskami - pro děti snazšími. Dyslalie je rozšířenou poruchou řeči také mezi staršími a dospělými lidmi, je tedy zapotřebí umět rozeznat, zda se jedná o přirozenou vývojovou odchylku (dítě se učí hlásky postupně od těch snazších až k nejtěžšímu *R* a *Ř*) nebo poruchu řeči, která má v pozdním věku rozsáhlé následky. Na poruchu výslovnosti by nás mělo upozornit nezvládnutí velkého počtu hlásek v oblastech vnímání, rozumění a produkci řeči, to znamená v oblasti fonetické (tvorba hlásek), fonologické (užívání hlásek), morfologie (tvarosloví), syntax (větné konstrukce, slovosled), lexikální (obsahové), sémantické (významové).

1.2.2 VLČÍ DĚTI

Jsou to děti, které vyrůstaly mimo lidskou civilizaci a jejich následné začleňování do společnosti bylo velmi obtížné až nemožné. Je popsáno mnoho případů dětí, které žily odloučeně v kontaktu s přírodou, nikoliv člověkem, a jazyk se již nebyly schopny naučit. Jeden z případů, který končí dobře, je publikován ve výzkumné práci prof. PhDr. Jarmily Kolučové, CSc.¹⁹ Popisuje osud dvou chlapců, kteří se po porodu, kdy zemřela jejich matka, ocitli nejprve v kojeneckém ústavu, následně v péči otce, který ovšem děti se svojí novou manželkou „vychoval“ izolovaně v nevytápěném pokoji a často byly zavírány do sklepa, kde je otec i nevlastní matka také bili. Rodina bydlela v domě na předměstí malého města, kde je nikdo neznal, s dalšími čtyřmi staršími sourozenci, se kterými měli ovšem chlapci zakázaný veškerý styk. V sedmi letech věku byli chlapci z rodiny odebráni a hospitalizováni z důvodu těžké křivice (onemocnění způsobené nedostatkem vitamínu D), následně byli chlapci umístěni do dětského domova. Děti byly velmi zanedbané, neuměly mluvit – vydávaly pouze skřeky a dorozumívaly se gestikulací, měly obtíže s chůzí, sebeobsluhou a mezi sourozenci byla velmi silná citová vazba a patrný strach z okolí. V osmi letech byl mentální věk chlapců na úrovni čtyřletých dětí. Nakonec se dvojčata podařilo umístit k láskyplné pěstounce, chodila nejprve do zvláštní školy, základní školy a nakonec oba sourozenci získali úplné středoškolské vzdělání s maturitou.

¹⁹ KOLUCHOVÁ, Jarmila. *Diagnostika a rehabilita psychické deprivace*. 1. vyd. Praha: SPN, 1987.

1.3 LOGOPEDICKÁ PREVENCE

Období předškolního věku a úloha mateřské školy má z hlediska prevence poruch řeči dětí značný význam. Mateřská škola má – vedle rodiny – mimořádný prostor pro budování jazykové kompetence svěřených dětí.²⁰ V současné době se ovšem na vzdělávání v předškolních zařízeních klade velký důraz a opomíjí se tak role rodiny, která je pro správný vývoj dítěte, nejen vývoj jeho řečových dovedností, klíčová. Rozvoj řeči je totiž zapotřebí chápat v těch nejširších souvislostech a nevnímat jej pouze jako správnou výslovnost a rozsáhlou slovní zásobu.

Úkolem jazykové výchovy v předškolním věku a těžištěm prevence poruch řeči je všestranně podněcovat děti ke spontánnímu mluvení a chuti k mluvení, zdokonalovat mluvní pohotovost, rozvíjet smyslové vnímání, slovní zásobu, tvořivé myšlení, představivost a fantazii dětí, jakož i jejich rytmické citění a pohybovou obratnost.²¹

1.3.1 NÁZOR LOGOPEDA

Požádala jsem MUDr. Štěpánku Havlovou, která má dlouholetou praxi v oblasti ORL²², foniatric²³ a sluchové protetiky²⁴ o krátký rozhovor. V této podkapitole bych ráda shrnula její zkušenosti.

• Jaké jsou dle Vašeho názoru nejčastější logopedické problémy dětí předškolního věku?

- *vývojová kombinovaná (senzorická a expresivní) dysfázie²⁵*
- *prostý opožděný vývoj řeči a mnohočetná patlavost²⁶*
- *dysartrie²⁷*
- *balbuties²⁸*

²⁰ KREJČÍKOVÁ, KAPROVÁ, pozn. 16, str. 12.

²¹ KREJČÍKOVÁ, KAPROVÁ, pozn. 16, str. 12.

²² Otorhinolaryngologie (diagnóza a léčba ušních, nosních a krčních chorob)

²³ Lékařský obor zabývající se poruchami a vadami hlasu, řeči a sluchu.

²⁴ kompenzace sluchu (léčba + kompenzační pomůcky)

²⁵ narušený vývoj řeči - porucha porozumění řeči a samostatného vyjadřování vlivem CNS.

²⁶ porucha výslovnosti

²⁷ narušená schopnost artikulované řeči

²⁸ koktavost, narušená dynamika řeči

- **Souvisí poruchy řeči s mentálním vývojem dítěte?**
 - *Poruchy řeči rozhodně souvisí s mentálním rozvojem dítěte. Některé děti s nízkým IQ se nenaučí mluvit vůbec nebo jejich řeč zůstane výrazně opožděná bez naděje na zlepšení, dále děti s těžkou poruchou autistického spektra²⁹ se také nemusí naučit smysluplně verbálně komunikovat.*

- **Vnímáte vliv psychiky dítěte na léčbu?**
 - *Vliv psychiky dítěte na léčbu je obrovský. Velmi často se jedná u vývojových poruch řeči o kombinované vady, to znamená vada řeči + ADHD³⁰, ADD³¹, poruchy autistického spektra, psychomotorická retardace³². Pak je logopedická rehabilitace a komplexní rozvoj celé osobnosti dítěte velmi náročný.*

- **Jaké metody léčby upřednostňujete?**
 - *Metodou léčby je především velmi trpělivá logopedická rehabilitace. Rodič se musí dítěti denně věnovat a pracovat dle pokynů logopeda nebo speciálního pedagoga.*

- **Myslíte si, že mohou hudební činnosti posunout dítě v jeho léčbě?**
 - *Hudební činnost rozhodně napomáhá při rozvoji řeči dítěte. Zejména rytmizace řeči (například u balbuties i vývojové dysfázie³³), dále sluchové rozlišování různých zvuků a melodií vede ke zlepšování sluchové diferenciaci³⁴, učení písniček zas napomáhá k rozvoji sluchové paměti. Je prokázáno, že děti s hudebním sluchem mají lepší předpoklady pro učení se cizím jazykům a jejich vyjadřovací schopnosti v rodném jazyce jsou podstatně lepší než u dětí bez hudebního sluchu.*

²⁹ Autismus je vrozená porucha některých funkcí mozku, v předškolním věku se projevuje především narušenou sociální interakcí a komunikačními dovednostmi dítěte.

³⁰ porucha pozornosti s hyperaktivitou

³¹ porucha pozornosti

³² Jedná se o mentální a tělesné postižení vzniklé infekčním onemocněním matky během těhotenství nebo jejího špatného životního stylu, či vlivem komplikovaného porodu, vývojové odchylky dítěte aj.

³³ narušený vývoj řeči, omezená schopnost verbálně komunikovat

³⁴ sluchové vnímání a rozlišování

- **Jaké faktory nejvíce prodlužují léčbu?**
 - *Ze zkušenosti nejvíce prodlužuje léčbu špatná spolupráce s rodinou, nespolupracující rodiče, dále pak poruchy chování dítěte a poruchy pozornosti.*

- **Na jaké příznaky by si měli učitelé v mateřských školách dát pozor?**
 - *na opožděný vývoj řeči, tj. pokud dítě ve 3 letech nemluví v krátkých větách*
 - *na patlavost*
 - *na poruchu porozumění řeči*
 - *pokud dítě nezvládne jednoduchý popis obrázku, básničku, písničku...*
 - *na poruchy chování u dětí*
 - *na opoždění běžných dovedností u dětí (neznalost pojmů, chudou slovní zásobu, nezralost jemné i hrubé motoriky včetně motoriky orofaciální oblasti³⁵, nezralost grafomotoriky³⁶, dítě nemá početní představu, nezná barvy, tvary, nepřihadí dvojce, nedaří se výběr ze skupiny, neorientuje se na ploše a v prostoru,...)*

- **Hodnotíte prevenci v předškolních zařízeních jako dostačující?**
 - *Myslím si, že prevence v MŠ je dostačující. Důraz na rozvoj řeči dítěte je dnes (ale ne zcela správně!) kladen především na předškolní nebo školní zařízení. Rozhodující úlohu v rozvoji řeči dítěte má především rodič, což je v současné době velký kámen úrazu. Rodiče nemají čas nebo chuť se dětem dostatečně věnovat, rozvíjet slovní zásobu, hovořit s dítětem o běžných věcech, číst knížky, rozvíjet fantazii dítěte a běžné dovednosti. Děti jsou často již od útlého věku ovlivňovány především elektronickými médii (televize, tablet,...), ve kterých nemají dostatečné podněty pro komunikaci ani správný mluvní vzor.*

Z rozhovoru s doktorkou Havlovou je zřejmé, že pro dítě je v rámci logopedické prevence i léčby nejdůležitější role rodiny, která má na dítě největší vliv. Hudební činnosti hodnotí jako velice kladný prostředek k osvojování si řeči dítětem.

³⁵ motorika oblasti úst a obličeje

³⁶ Soubor psychomotorických činností, které jsou vykonávány při psaní a kreslení.

2 HUDEBNÍ VÝCHOVA JAKO EFEKTIVNÍ NÁSTROJ VÝUKY JAZYKA

Muzika nejpřirozenější nám jest; jak se na svět dostáváme, hned písničku, pád rajský připomínající, zpíváme: Á, á, é. Kvílení, pravím, a pláč nejprvnější naše muzika jest, již dítkám zbrániti nelze, aniž (by i bylo možné) sluší, protože k zdraví napomáhá.³⁷

V mateřské škole usilujeme o všestranný rozvoj dítěte, takže obvykle jedna činnost rozvíjí více dovedností, a to i mezioborově. Hudební činnosti mají velký potenciál rozvíjet jedince, protože svou pestrostí zahrnují velkou škálu aktivit. Při osvojování si jazyka, a to nejen v předškolním věku, vnímám hudební činnosti jako nezastupitelné, jelikož velice přirozeně a komplexně rozvíjí jak osobnost dítěte, tak jeho komunikační dovednosti.

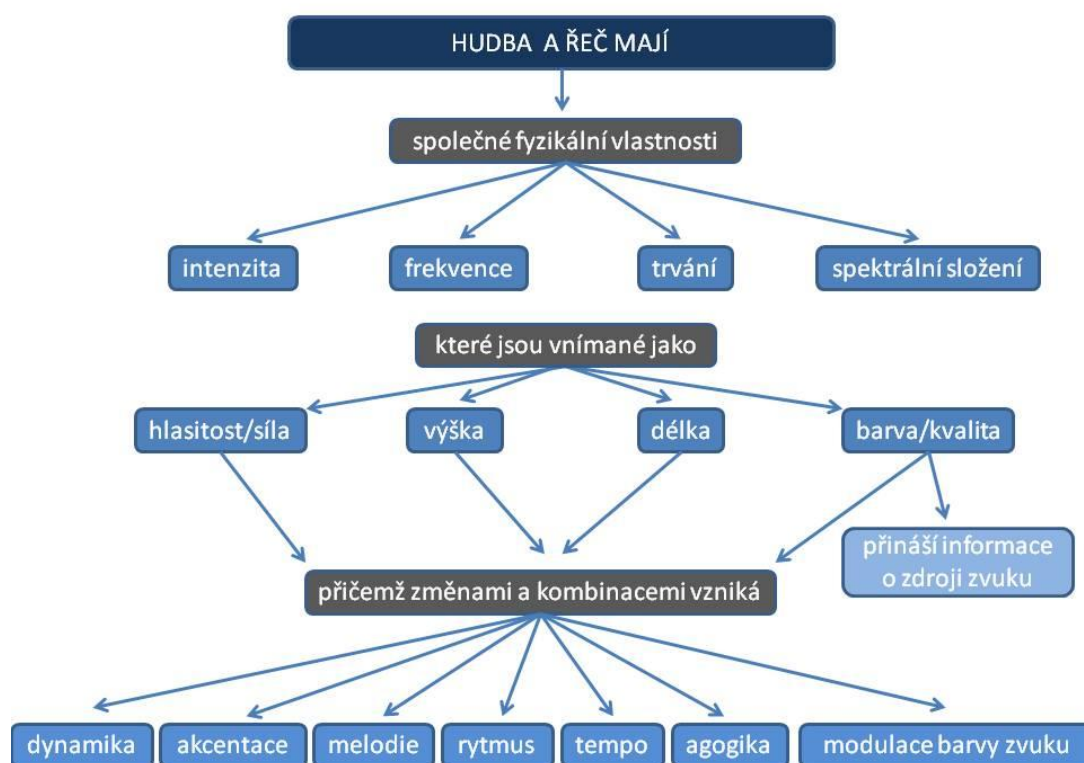
Dítě je již v předškolním věku plně připraveno pro hudební činnost. Disponuje hlasovým orgánem, jeho vokální trakt je výkonný, jedná se v podstatě o postupně funkčně se zlepšující hudební nástroj, který dítě užívá ještě dříve, než začne mluvit.³⁸ Dítě skutečně začíná své hlasové možnosti zkoumat velice brzy - daleko před tím, než umí mluvit. My tak máme pocit, že si dítě „pobrukuje“ a později také „pozpěvuje“. Protože se dítě nejvíce učí nápodobou, je pro něj velmi motivující, když má ve svém okolí dostatek rozmanitých podnětů. Pro dítě má blahodárné účinky, pokud mu již od narození zpíváme, čteme či vyprávíme různé příběhy nebo pohádky. Je tak motivováno k tomu svůj hlas začít také používat. Hudební pedagogové předpokládají, že pozitivní účinek hudební výchovy nespočívá pouze v probuzení zájmu o hudbu a v rozvoji hudebních schopností, ale že praktická hudební činnost vede postupně k dalším pozitivním změnám v různých mimohudebních oblastech.³⁹ Účinek hudební výchovy je v předškolním věku nejvýraznější. V tomto období se dítě nejvíce učí nápodobou a je schopno přijmout velké množství informací. Vliv hudební výchovy na rozvoj mimohudebních domén je vysvětlován tzv. efektem transferu, který spočívá v tom, že stimulace určité korové oblasti, ke které dochází při poslechu hudby, je spojena se stimulací dalších oblastí, jež řídí jiné činnosti a zpracovávají informace jiného druhu.⁴⁰

³⁷ KOMENSKÝ, Jan Amos. *Informatorium školy mateřské*. 2. upr. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1964. 52 s. Str. 29.

³⁸ FRANĚK, Marek. *Hudební psychologie*. 1. vydání. V Praze: Karolinum, 2005. 238 s. Str. 134.

³⁹ FRANĚK, pozn. 41, str. 157.

⁴⁰ FRANĚK, pozn. 41, str. 165.

2.1 SPOLEČNÉ ZNAKY ŘEČI A HUDBY⁴¹

Obrázek 1

Dynamikou rozumíme změny hlasitosti, akcentace znázorňuje četnost a umístění přízvuků, melodie určuje změny výšky hlasu, rytmus je střídání či opakování zvuku, tempo určuje rychlost, agogika souvisí se změnami tempa a modulace barvy zvuku/hlasu představuje jejich formování a obměňování.

Řeč má tzv. *múžické faktory*, jimiž jsou výrazné akcenty, přízvuk, a melodie slov. *Múžické faktory nelze odloučit od dětské mluvy a zároveň zprostředkovávají i pěvecké pokusy dětí.*⁴² U hudebně nadaných dětí je dokonce možné, že po druhém roce života předchází čistý zpěv jejich nedokonalou mluvu.

Čeština je netónový jazyk, melodie vyjadřuje pouze větnou intonaci. Existují ovšem také jazyky tónové (například čínština, vietnamština), kde má tón v jednotlivých slovech rozlišovací funkci. Protože se v běžných mateřských školách s těmito jazyky setkáváme, je dobré si uvědomit, že děti s odlišným mateřským jazykem mají různé sluchové zkušenosti.

⁴¹ KMENTOVÁ, Milena. *Hudební a řečové projevy předškolních dětí a jejich vzájemné ovlivňování*. 1. vydání. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2015. 75 s. Str. 12.

⁴² SEDLÁK, František a Hana VÁŇOVÁ. *Hudební psychologie pro učitele*. 2. vydání. Praha: Karolinum, 2013. 406 s. Str. 361.

2.2 RÁMCOVÝ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM PRO PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

2.2.1 ZÁKLADNÍ INFORMACE

Zákonem č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školským zákonem), ve znění pozdějších předpisů, se předškolní vzdělávání stává legitimní součástí systému vzdělávání. Představuje počáteční stupeň veřejného vzdělávání organizovaného a řízeného požadavky a pokyny MŠMT.⁴³

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (RVP PV) stanovuje požadavky na předškolní vzdělávání. Od svého vzniku byl již několikrát aktualizován, naposledy v roce 2017, s účinností od 1. 9. 2017, Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy z důvodu změny školského zákona. V aktualizovaném RVP PV je zohledněn nový zákon, který se týká nástupu dětí do předškolních zařízení již od dvou let věku a povinná docházka dětí ve školním roce, který je započatý po dni jejich pátých narozenin.

RVP PV nám předkládá pět vzdělávacích oblastí: **Dítě a jeho tělo** (oblast biologická), **Dítě a jeho psychika** (oblast psychologická), **Dítě a ten druhý** (oblast interpersonální), **Dítě a společnosti** (oblast sociálně-kulturní), **Dítě a svět** (oblast environmentální). Dokument není přesným návodem, jak učit a vychovávat děti, ale je to ucelený manuál, který pedagogům předkládá směr, jakým se mají ubírat při tvorbě Školních (Třídních) vzdělávacích programů pomocí **rámcových cílů** (univerzální záměry předškolního vzdělávání), **klíčových kompetencí** (obecné výstupy dosažitelné v předškolním vzdělávání), **dílčích cílů** (vyjadřují konkrétní záměry v příslušné vzdělávací oblasti) a **dílčích výstupů** (poznatky, dovednosti, postoje a hodnoty odpovídající dílčím cílům)⁴⁴. Jednotlivé oblasti, cíle a výstupy se prolínají a vzájemně doplňují. V souladu s RVP si každá škola vytváří vlastní Školní vzdělávací program (ŠVP). ŠVP není všude stejný - každá škola má vlastní dokument, který zahrnuje možnosti dané školy (prostorové, materiální, personální a jiné). Na základě ŠVP vznikají také Třídní vzdělávací programy (TVP), které již zahrnují konkrétní činnosti a cíle, jsou přizpůsobené věkovému složení a potřebám dané třídy, jsou rozdělené do integrovaných bloků a nepřipravují se na celý rok dopředu, ale tvoří se postupně.

⁴³ *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Aktualizované vydání. [online]. Praha: MŠMT, 2017. 50 s. Str. 6. [cit. 17. 2. 2018]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/39793/>.

⁴⁴ *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*, pozn. 36, str. 9.

Hudební výchova jako taková není v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání vymezena uceleně. Lze ji nalézt ve všech oblastech jako prostředek k dosažení jednotlivých vymezených cílů. Je to především z toho důvodu, že RVP PV chápe vzdělávání a rozvoj jedince komplexně a je psán tak, aby tuto komplexnost vnímali také pedagogové. Proto i činnosti, které se zprvu zdají vyhraněné, obvykle zasahují do více oblastí zároveň, byť jen okrajově, a zasluhují se tak o celistvý rozvoj dítěte.

Text z RVP PV je vyznačen kurzívou, ostatní text představuje vlastní myšlenky, jak lze propojit očekávané výstupy dětí s ohledem na rozvoj komunikačních dovedností dětí předškolního věku prostřednictvím hudebních činností.

2.2.2 DÍTĚ A JEHO TĚLO

Dítě a jeho tělo zahrnuje oblast biologickou. Cílem je u dítěte podporovat růst, fyzickou pohodu a zdatnost, neurosvalový vývoj, vést ho ke zdravému životnímu stylu, naučit dítě sebeobslužným dovednostem a rozvíjet jeho pohybové a manipulační dovednosti.

Vybrané očekávané výstupy dětí související s hudebními činnostmi:

- ✓ *správné držení těla* (postoj při zpěvu)
- ✓ *koordinovaná lokomoce* (schopnost pohybu v prostoru, taneční improvizace), *slazení pohybu s rytmem a hudbou* (hra na hudební nástroje)
- ✓ *umět napodobit jednoduchý pohyb a přizpůsobit jej dle pokynu*
- ✓ *ovládat dechové svalstvo, sladit pohyb se zpěvem* (nácvič písni, pohybové improvizace na hudbu)
- ✓ *vnímat a rozlišovat pomocí všech smyslů* (sluchově rozlišovat zvuky a tóny, hmatem poznávat materiál)
- ✓ *ovládat koordinaci ruky a oka* (hra na jednoduché hudební nástroje, úklid pomůcek)

2.2.3 DÍTĚ A JEHO PSYCHIKA

Psychologická oblast podporuje *duševní pohodu, psychickou zdatnost a odolnost dítěte, rozvoj jeho intelektu, řeči a jazyka, poznávacích procesů a funkcí, jeho citů i vůle, stejně tak i jeho sebepojetí a sebnahlížení, jeho kreativity a sebevyjádření, stimulovat osvojování a rozvoj jeho vzdělávacích dovedností a povzbuzovat je v dalším rozvoji, poznávání a učení.*⁴⁵ Psychologická oblast zahrnuje tři podoblasti.

1) Jazyk a řeč

Vybrané očekávané výstupy dětí související s hudebními činnostmi:

- ✓ *správně vyslovovat, ovládat dech, tempo i intonaci řeči* (děti milují melodičnost, pro nácvik je důležité využívat básní, říkadel a písní)
- ✓ *pojmenovat většinu toho, čím je dítě obklopeno* (například hudební nástroje)
- ✓ *být schopno naučit se z paměti krátké texty (reprodukovat říkanky, písničky aj.)*
- ✓ *hry a činnosti zaměřené k poznávání a rozlišování zvuků* (hudební x nehudební, konkrétní pojmenování slyšených zvuků, zvuky skutečné x reprodukované)
- ✓ *utvoření jednoduchého rýmu* (hry se slovy, vlastním jménem, inspirace v písních)
- ✓ *učit se nová slova a aktivně je využívat* (vysvětlovat nová slova z písní, říkanek, básniček a přesvědčit se, zda jim děti rozumějí)
- ✓ *projevovat zájem o knížky, hudbu* (je třeba dětem dávat dostatek různorodých podnětů)

2) Poznávací schopnosti a funkce, představivost a fantazie, myšlenkové operace

Vybrané očekávané výstupy dětí související s hudebními činnostmi:

- ✓ *vědomě používat všechny smysly* (zrak, sluch a hmat v případě hudebních činností)
- ✓ *záměrně se soustředit na činnost a udržet pozornost* (zpěv, hra na hudební nástroj)
- ✓ *postupovat a učit se podle pokynů a instrukcí* (respektování instrukcí pedagoga)
- ✓ *učit se nazpaměť krátké texty, vědomě si je zapamatovat a vybavit*
- ✓ *vyjadřovat svou představivost a fantazii v tvořivých činnostech (konstruktivních, výtvarných, hudebních, pohybových či dramatických) i ve slovních výpovědích k nim*

⁴⁵ *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, pozn. 38, str. 18.*

3) Sebepojetí, city, vůle

Vybrané očekávané výstupy dětí související s hudebními činnostmi:

- ✓ *uvědomovat si svou samostatnost, zaujímat vlastní názory a postoje a vyjadřovat je (dítěti velmi pomáhá vyjadřovat se pomocí umění, není tak ostýchavé jako v mluvním projevu)*
- ✓ *rozhodovat o svých činnostech (dítě do činností nenutíme, má možnost volby)*
- ✓ *uvědomovat si své možnosti i limity (například tříleté dítě chápe, že ke hře na akordeon je třeba být větší; rovněž chápe, že jeho hlasový rozsah je omezený)*
- ✓ *přijímat pozitivní ocenění i svůj případný neúspěch a vyrovnat se s ním, učit se hodnotit svoje osobní pokroky*
- ✓ *prožívat radost ze zvládnutého a poznaného (radost z naučené básničky, písničky nebo osvojené dovednosti užívat nějaký nástroj bývá u dětí velmi horlivá)*
- ✓ *těšit se z hezkých a příjemných zážitků, z přírodních i kulturních krás i setkávání se s uměním*
- ✓ *zachycovat a vyjadřovat své prožitky (slovně, pomocí hudby, hudebně pohybovou či dramatickou improvizací apod.)*

2.2.4 DÍTĚ A TEN DRUHÝ

Interpersonální oblast zahrnuje utváření vztahů mezi dětmi a také interakci dítěte a dospělého člověka. Cílem je *posilovat, kultivovat a obohacovat jejich vzájemnou komunikaci a zajišťovat pohodu těchto vztahů.*⁴⁶

Vybrané očekávané výstupy dětí související s hudebními činnostmi:

- ✓ *porozumět běžným projevům vyjádření emocí a nálad (využít kontrasty hudebních nástrojů a hudební kontrasty – např. hluboko x vysoko, dlouze x krátce, pomalu x rychle, silně x slabě)*
- ✓ *přirozeně a bez zábran komunikovat s druhým dítětem, navazovat a udržovat dětská přátelství*
- ✓ *uplatňovat své individuální potřeby, přání a práva s ohledem na druhého (obhajovat svůj postoj nebo názor, respektovat jiný postoj či názor), přijímat a uzavírat kompromisy, řešit konflikt dohodou*
- ✓ *spolupracovat s ostatními (doprovod písni hudebními nástroji)*

⁴⁶ *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, pozn. 38, str. 24.*

2.2.5 DÍTĚ A SPOLEČNOST

Záměrem je *uvést dítě do společenství ostatních lidí a do pravidel soužití s ostatními, uvést je do světa materiálních i duchovních hodnot, do světa kultury a umění, pomoci dítěti osvojit si potřebné dovednosti, návyky i postoje a umožnit mu aktivně se podílet na utváření společenské pohody ve svém sociálním prostředí.*⁴⁷

Vybrané očekávané výstupy dětí související s hudebními činnostmi:

- ✓ *chovat se a jednat na základě vlastních pohnutek a zároveň s ohledem na druhé (dítě zná svá práva, i práva druhých a respektuje je)*
- ✓ *začlenit se do třídy a zařadit se mezi své vrstevníky, respektovat jejich rozdílné vlastnosti, schopnosti a dovednosti (skupinové hudební činnosti)*
- ✓ *dodržovat pravidla her a jiných činností, jednat spravedlivě, hrát férově*
- ✓ *zacházet šetrně s vlastními i cizími pomůckami (nástroje, knížky, CD)*
- ✓ *vnímat umělecké a kulturní podněty, pozorně poslouchat, sledovat se zájmem hudební představení a hodnotit svoje zážitky (říci, co bylo zajímavé, co je zaujalo) – pro děti v mateřské škole je tento bod velmi obtížně splnitelný, ale pomocí otevřených otázek lze hodnocení pocitů, které v nich umění vyvolává, od dětí získat*
- ✓ *vyjadřovat se prostřednictvím hudebních a hudebně pohybových činností, zvládat základní hudební dovednosti vokální i instrumentální (zaspívat píseň, zacházet s jednoduchými hudebními nástroji, sledovat a rozlišovat rytmus)*

2.2.6 DÍTĚ A SVĚT

Záměrem *vzdělávacího úsilí učitele v environmentální oblasti je založit u dítěte elementární povědomí o okolním světě a jeho dění, o vlivu člověka na životní prostředí – počínaje nejbližším okolím a konče globálními problémy celosvětového dosahu – a vytvořit elementární základy pro otevřený a odpovědný postoj dítěte (člověka) k životnímu prostředí.*⁴⁸

Vybrané očekávané výstupy dětí související s hudebními činnostmi:

- ✓ *sledování událostí v obci a účast na akcích, které jsou pro dítě zajímavé (například divadelní představení, hudební vystoupení, koncerty, pouliční umělci)*

⁴⁷ *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, pozn. 38, str. 26.*

⁴⁸ *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, pozn. 38, str. 29.*

2.3 VZDĚLÁVÁNÍ BILINGVNÍCH DĚTÍ

Zkušenosti s bilingvním vzděláváním dětí předškolního věku mám ze studentské stáže v rámci programu Erasmus+. Jako vychovatelka⁴⁹ působím v mateřské škole v Berlíně. Rozhodla jsem se zhodnotit své poznatky ze zahraniční praxe, kde mi hudební činnosti denně velmi pomáhají motivovat děti a rozvíjet jejich komunikační dovednosti v českém jazyce.

Mateřskou školu Freche Fledermäuse navštěvují děti se dvěma a více mateřskými jazyky. Jsou to děti obvykle z německo-českých rodin, ale také děti z rodin německo-slovenských, německo-polských, německo-bulharských či pouze německých. Školka je oficiálně německo-česká, proto zde probíhá vzdělávání v těchto dvou jazycích. V mateřské škole se střídá celkem šest vychovatelek a já. Dvě vychovatelky jsou rodilé Češky, které plyně ovládají také německý jazyk; já komunikuji s dětmi hlavně česky a zbylé vychovatelky jsou Němky bez znalosti českého jazyka. Školku navštěvuje celkem 23 dětí ve věku 1 rok – 6 let, takže tvoří jednu heterogenní třídu, přičemž se během dne utváří menší skupiny dětí podobného věku. Ve školce jsou vždy přítomny alespoň 3 vychovatelky.

Díky stáži, kde denně pracuji s dětmi, které jsou vlivem bilingvní výchovy obvykle opožděné s vývojem řeči, jsem si uvědomila, jakou má hudební výchova nezastupitelnou roli v předškolním vzdělávání. A to hlavně při osvojování si jazyka, protože je to velmi nenásilný a přirozený způsob, jak získat velké množství vědomostí a dovedností. Hudební výchova představuje obrovskou nůši plnou motivace, her, zábavy, inspirace, překvapení, poznání, sebeobjevování a učí děti respektu, zdolávání překážek, naslouchání, lásky a respektu k sobě samým i druhým.

Myslím si, že s každou novou vědomostí a dovedností se člověk automaticky stává otevřenějším a získává ucelený pohled na dění kolem sebe. Stejně tak je to i s výukou dalšího jazyka nebo s výukou hry na další hudební nástroj. Začnou vám docházet souvislosti, které jste doposud nevnímali, nebo vám přišly nepodstatné. Při vzdělávání bilingvních dětí jsem dospěla k závěru, že nic není nemožné a dítě je schopno pojmout velké množství informací a osvojit si mnoho dovedností. Stačí mu jen dávat ty správné podněty, být trpělivý a nechat ho samostatně objevovat, rozvíjet.

⁴⁹ Berlínský vzdělávací systém je odlišný od toho českého – v předškolních zařízeních nejsou „učitelé“, ale „vychovatelé“; kteří mají odlišné vzdělání – standardně se jedná o vyšší odbornou školu s tříletým studiem.

2.3.1 ZÁKLADNÍ INFORMACE O BILINGVISMU

Bilingvismus vznikl z latinského *bis* – dvakrát a *lingua* – jazyk. Rozumí se tím spontánní osvojování si druhého jazyka nezávisle na jazyce mateřském, a to už v předškolním věku.⁵⁰ Existují i názory, které za bilingvního jedince označují každého, který plynule mluví dvěma jazyky bez ohledu na to, jakým způsobem a v jakém věku znalosti druhého jazyka nabyt.

Bilingvní výchova je v současné době velký fenomén, který je velmi rozšířen po celém světě. Vlivem globalizace existuje mnoho párů, které mají rozdílný mateřský jazyk, případně páry, které mají stejný mateřský jazyk, ale žijí v zemi, kde tento jazyk není dominantní. Ať už jsou okolnosti jakékoliv, rozhodnou-li se tyto páry založit rodinu, je třeba si určit jasné podmínky toho, jaké jazyky, kdy, za jakých okolností a jakým způsobem budou své dítě učit.

Na bilingvní výchovu existuje několik rozdílných názorů. Hlavním střetem odborníků bývá problematika kdy a jak začít dítě druhý jazyk učit. Zatímco jedni prosazují nejprve úplné zvládnutí mateřského jazyka s následnou výukou dalšího jazyka v pokročilém věku (od 9 let), druzí vidí obrovské výhody ve dvojjazyčné výuce od nejtítlejšího dětství. Jan Vyštejn ve své publikaci *Dítě a jeho řeč* uvádí, že odpověď na tuto otázku je velice jednoduchá, záleží pouze na tom, jakou metodou chceme dítě druhý jazyk naučit, přičemž se s tímto názorem ztotožňuji a denně setkávám v mateřské škole.

- **Nepřímá metoda** se vyznačuje tím, že nový jazyk se navozuje až po zafixování mateřského jazyka. Uplatňují se zde jazyková pravidla, učení se zpaměti, překládání apod.
- **Přímá metoda**, tzv. mateřská, spočívá v tom, že si dítě další jazyk osvojuje obdobným způsobem jako svoji mateřštinu. Je důležité, aby cizí jazyk dítě užívalo soustavně s určitými osobami, za podpory vzájemné citové vazby. Jestliže například matka mluví určitým jazykem a otec jiným, pak se dítě bez obtíží a komplikací naučí mluvit oběma jazyky, jako by šlo o dvojí mateřštinu.⁵¹

⁵⁰ SOVÁK, pozn. 15, str. 208.

⁵¹ VYŠTEJN, pozn. 2, str. 24.

2.3.2 POZITIVA BILINGVISMU

Úplné pozitivní dopady bilingvismu se dle mého názoru dostaví až v pubertě dítěte a následně potom hlavně v dospělosti, kdy už má jedinec jazyky naplno osvojené a je sebejistý v jejich užívání. Avšak i v předškolním věku lze vysledovat některá pozitiva.

- **Komunikační výhody** – citlivější vyjadřování, širší okruh přátel, dorozumění se s prarodiči, sledování zahraničních médií, snazší učení se dalšího jazyka.
- **Kulturní výhody** – více zkušeností s odlišnými skupinami lidí; pochopení tradic a způsobu chování různých národů, tolerance vůči menšinám, menší inklinace ke xenofobii, globální pohled na svět.
- **Osobnostní výhody** – rozvoj myšlení, slovní zásoby, kreativity, posílení sebejistoty, širší záběr znalostí (kulturních, historických, politických), možnost dosažení vyššího vzdělání, lepší uplatnění na trhu práce, konkurenceschopnost.

2.3.3 NEGATIVA BILINGVISMU

I když v poslední době žádný z výzkumů nepotvrdil negativní dopady bilingvismu na myšlení dítěte, setkala jsem se i s jeho minusy, které jsou, dle mého názoru, nejzřetelnější právě v předškolním věku.

- **Komunikační nevýhody** – dítě začíná komunikovat později (za předpokladu osvojování si dvou jazyků od raného dětství); jeden z jazyků je vždy dominantnější, což se může měnit (např. vlivem nástupu do školky, upnutím se na jednoho z rodičů, nalezením nových přátel); dítě implikuje zákonitosti jednoho jazyka do jazyka druhého; dítě si pomáhá slovy z druhého jazyka, často se zadržává.
- **Kulturní nevýhody** – dítě je v přímé konfrontaci s odlišnou kulturou, které zpočátku nerozumí (za předpokladu výuky dalšího jazyka v předškolním věku); nedokáže přesně vyjádřit své potřeby a pocity, což vede k častějším sociálním sporům a vybití své energie nonverbálním způsobem.
- **Osobnostní nevýhody** – dítě si při nástupu do mateřské školy připadá osamocené, nepochopené, hůře navazuje sociální vztahy s vrstevníky, což je vidět především u dětí, kde rodný jazyk rodiče, který trávil s dítětem více času, je odlišný od dominantního jazyka země, kde dítě navštěvuje vzdělávací systém.

3 HUDEBNÍ ČINNOSTI V MATEŘSKÉ ŠKOLE S OHLEDEM NA ROZVOJ ŘEČI PŘEDŠKOLNÍCH DĚTÍ

Volba správných pohybových aktivit, her, hudebních nástrojů, poslechových cvičení, tanečků, říkadel a písní je základ úspěchu rozšiřování komunikačních kompetencí dětí. Hudební činnosti mají nezastupitelnou roli, a to nejen díky přirozené vnitřní motivaci, ale také vzhledem k široké škále aktivit, kterou nabízejí. Hudební činnosti v mateřské škole se rozdělují do čtyř kategorií. Jsou to pěvecké činnosti, hudebně-pohybové činnosti, poslechové činnosti a instrumentální činnosti.

3.1 PĚVECKÉ ČINNOSTI

Zpěv je přirozeným lidským projevem stejně tak jako řeč.⁵² V současné době se bohužel přirozená potřeba zpívat vytrácí – je to vlivem pokroku technologií a jiných zájmů a priorit rodičů i pedagogů, takže děti hudbu obvykle vnímají pouze jako pasivní kulisu. Děti jsou tím již od raného období velmi citově ochuzovány, protože zpěv matky pro ně neznamena jen hudební projev, ale také při něm mají pocit jistoty a sounáležitosti. Absence zpěvu v životě dítěte má pro organismus negativní dopady – a to nejen v psychické oblasti, ale i ve fyzickém vývoji dítěte. Zpěv podporuje sebevědomí dětí, cvičí jejich paměť, pozornost, představivost, tvůrčí aktivitu, rozšiřuje slovní zásobu a zabezpečuje kvalitu dýchání a správného prokrvení a okysličení organismu. Zpěv rovněž zlepšuje kvalitu dětské řeči a využívá se ho při léčbě koktavosti. Pomáhá ke zklidnění hyperaktivních, neurotických dětí, vede k lepšímu soustředění, zmírňuje vnitřní napětí a neklid.⁵³

3.1.1 VOLBA PÍSNÍ

Při volbě písní v mateřských školách musíme respektovat dvě zákonitosti – zpěvní polohu dětského hlasu a hlasový rozsah dětí. Zpěvní poloha hlasu se může u jednotlivých dětí lišit. Je třeba sjednotit zpěvní polohu celé skupiny, jako nejvhodnější se obvykle jeví poloha mezi tóny d_1 a a_1 . Hlasový rozsah dětí předškolního věku je odlišný. U tříletých dětí můžeme předpokládat rozsah v rozmezí tří tónů, čtyřleté děti by měly zvládnout tónů pět a děti před zahájením školní docházky by měly zpívat v rozsahu jedné oktávy. Seznam vhodných písní pro nácvik v mateřské škole je přílohou této bakalářské práce.

⁵² LIŠKOVÁ, Marie. *Hudební činnosti pro předškolní vzdělávání*. 2. Vyd. Praha: Raabe, 2006. 165 S. str. 21.

⁵³ LIŠKOVÁ, pozn. 52, str. 21.

3.1.2 DECHOVÁ CVIČENÍ

Při řeči i zpěvu je velmi důležité, abychom správně dýchali, to je klíčové k vytvoření zvuku či tónu. Následující cvičení posilují využití bránice a pravidelnost dechu, což jsou klíčové dovednosti jak při zpěvu písní, tak mluvené řeči.

- **Nádech:** přivonění ke květině; hluboký nádech při představě moře, lesa, hor aj.; prohlídka u doktora; zadržování dechu potápěčů
- **Výdech:** nafouknutí balonku; „zadýchání“ okna, sfouknutí odkvetlé pampelišky; pofoukání rány; závody s pingpongovými míčky, vytváření bublin z bublifuku; foukání na horké jídlo; syčení hadů „ssssss“; bzukot mouchy „bzzzzz“; lokomotiva vlaku „šššššš“
- Cvičení pravidelných nádechů a výdechů při meditační hudbě: ležíme na zádech, položíme ruce na podbřišek, pravidelně dýcháme a rukama vnímáme pohyby břicha, čímž ověříme, zda dýcháme správně, takzvaně „do břicha“ za pomoci bráničního svalu.

3.1.3 ZÁSADY HLASOVÉ HYGIENY

Vzhledem k tomu, že jsou hlasivky nejmenší sval na lidském těle, je zapotřebí se o ně dobře starat. S dětmi bychom měli zpívat ve větrané místnosti, kde je teplota kolem 20°C. Vyšší teplota a suchý vzduch vysušují sliznici hlasového ústrojí a vedou také k celkové únavě dětí. Neměli bychom zpívat v extrémních klimatických podmínkách, jako je mráz, horko, mlha, smog či proti větru nebo v prachu.

Dbáme na zpěv v přirozené hlasové poloze dětí, která se může u jednotlivců nepatrně lišit, proto je zapotřebí zohlednit výkony celé skupiny, což platí i u volby rozsahu a obtížnosti písně.

Při zpěvu ani mluvení nekřičíme a nešeptáme, hlasivky jsou tím nadměrně zatěžovány. Zpívat bychom neměli také při nachlazení a fyzické námaze. Dětské hlasivky se velmi rychle unaví, proto je vhodnější zpívat po kratších úsecích víckrát denně. K hlasové hygieně dospělých také patří vyvarování se kouření a prostorů s ním spjatým.

3.1.4 DRŽENÍ TĚLA

Při zpěvu je možné sedět i stát, je ovšem zapotřebí, aby kolem sebe měly děti dostatek prostoru. *Pokud při zpěvu stojíme, nohy jsou mírně rozkročené, váha těla je rovnoměrně rozložena. Postoj je přirozený, záda narovnaná, ale ne prkenná. Ruce visí volně podél těla, ramena jsou spuštěna dolů, hlavu držíme zpříma, dbáme na to, aby nebyla zakloněná.*⁵⁴

3.1.5 NÁCVIK PÍSNÍ

Písně v mateřské škole s dětmi nacvičujeme nápodobou, to znamená, že nejprve píseň zpíváme sami a děti se postupně přidávají. Nedoporučuji oddělovat text písně od její melodie, protože děti se snáz píseň naučí jako celek, právě díky její melodičnosti si text snadno zapamatují a naopak text jim pomáhá pamatovat si melodii. *Při nácvičku písničky je pro děti nejdůležitější opora o zpěvný hlas učitelky. Poloha a barva ženského hlasu je blízká poloze i barvě zpěvního hlasu dětí.*⁵⁵ Je vhodné děti nezatěžovat velkým množstvím písní, ale postupovat pomalu od těch snadných k těm obtížnějším. Zde platí pravidlo, že kvalita předčí kvantitu. Pokud dítě zvládne zazpívat píseň technicky správně, snadněji se naučí píseň novou, byť těžší.

- **Zákonitosti nácvičku písní v MŠ:**

- výběr vhodné písně dle věku, komunikačních a pěveckých možností dětí;
- návaznost písně na další činnosti, vhodná motivace (téma integrovaného bloku⁵⁶, pohybové činnosti, výtvarné činnosti aj.);
- tónina přizpůsobená rozsahu skupiny, během nácvičku tóninu neměníme;
- předem určíme místa nádechů; rytmicky, intonačně či jazykově náročně místo cvičíme samostatně;
- dbáme na správnou výslovnost – kvalita zpěvu závisí na výslovnosti hlásek, správná pěvecká výslovnost má vliv na mluvní projev dětí;
- děti seznámíme s významem neznámých slov.

⁵⁴ KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Hry v mateřské škole v teorii a praxi: význam hry, role pedagoga, cíl hry, soubor her*. 1. vydání. Praha: Grada, 2005. 184 s. Str. 35.

⁵⁵ LIŠKOVÁ, pozn. 52, str. 28.

⁵⁶ Učivo je v mateřské škole rozděleno do tzv. Integrovaných bloků. Integrovaný blok má tematický název, ke kterému se vážou dílčí aktivity.

3.2 HUDEBNĚ-POHYBOVÉ ČINNOSTI

Podstata hudebně-pohybových činností tkví ve spojení hudby s pohybem a pohybem s hudbou. Vzhledem k tomu, že děti v předškolním věku vnímají a prožívají hudbu především prostřednictvím pohybu, je zapotřebí tyto aktivity do prostředí mateřské školy zařadit.

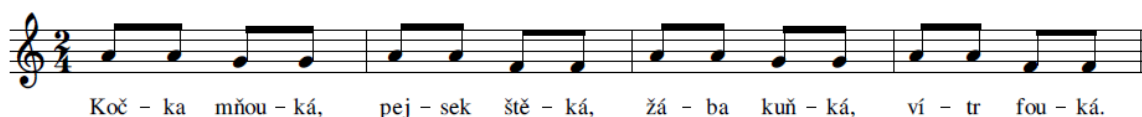
Dítě na hudební podněty reaguje pohybem dříve, než je schopno mluvit či zpívat. Dítě má dostatek prostoru pro vlastní vyjádření a hudba, obzvláště její rytmus, vyvolává pohybové reakce a celkové pojetí je velmi hravé a pro dítě motivující. *Prostřednictvím hudebně-pohybových aktivit se děti seznamují s částmi lidského těla, prostorovou orientací, učí se vědomě napodobovat pohyb a zacházet s náčiním.*⁵⁷ Cílem hudebně-pohybových činností je sladit hudební a pohybový projev dítěte, což působí velmi pozitivně na uvolnění psychického napětí, všestranný rozvoj dětské osobnosti a také na dobrý zdravotní stav dítěte.

Vzhledem k rozvoji řečových kompetencí dětí jsou z těchto činností nejvhodnější písně a říkadla doprovázené pohybem.

3.2.1 VZDĚLÁVACÍ NABÍDKA

- **Hra na tělo**

Libovolnou píseň, báseň, větu, sousloví nebo jednotlivá slova můžeme s dětmi rytmicky doprovodit pomocí tleskání, pleskání, dupání či tukaní prstů nebo úderů pěstí do dlaně. Ze začátku vybíráme jednoduchá říkadla, jejichž text odpovídá pravidelnému sledu osminových nebo čtvrtkových not. Tento rytmus je pro děti nejsnazší a při jeho zvládnutí můžeme přidávat rytmus obtížnější. Jako příklad uvádím následující ukázkou.

S dětmi si rovněž můžeme zahrát jednoduchou hru, při které všichni sedíme v kruhu v tureckém sedu a rytmicky dle slabik vytleskáváme svá jména po kruhu podle následujícího vzoru: „Já jsem Mili, kdo jsi ty? Já jsem Tomáš, kdo jsi ty?“ a tak dále.

⁵⁷ LIŠKOVÁ, pozn. 52, str. 10.

- **Hra v pauze**

Abychom dětem pomohli lépe vnímat metrum jednotlivých písní, je zapotřebí dodržovat předepsané pomlky. Protože se v těchto pomlkách nezpívá ani nehraje melodie na doprovodný nástroj, můžeme si dopomoci jinými pohybovými a zvukovými projevy. Hra v pauze lze uplatnit v jakékoliv dětské oblíbené písni, která pomlkami disponuje, níže přikládám dvě ukázky lidových písní.

➤ *Maličká su*

zpěv

Ma-li-čká su, hu-sy pa - su. Tan-co-va-la bych já až se tře - su,

tleskání

9

zpěv

tan - co - va - la bych já až se tře - su.

tleskání

➤ *V zahradě na hrušce*

zpěv

V za-hra-dě na hruš-ce se-dá-vá kos, má čer-ný ka-bá-tek a žlu-tý

hra prstů
o dlaň

8

zpěv

nos. Na na-šem ko-mí-ně se-dá-vá čáp, kla-pe si zo-bá-kem:

hra prstů
o dlaň

15

zpěv

"klap, klap, klap, klap!"

hra prstů
o dlaň

- **Česká lidová zhudebněná říkadla doprovázená pohybem**

- *Hlava, ramena, kolena, palce*

Hla-va, ra-me-na, ko-le-na, pal-ce, ko-le-na, pal-ce, ko-le-na, pal-ce. Hla-va,
 10 ra-me-na, ko-le-na, pal-ce, o-či, u-ši, ús-ta, nos.

S dětmi stojíme v kruhu, zpíváme píseň a prsty ukazujeme na jednotlivé části těla. Při zapamatování písně je možné ji postupně zrychlovat.

- *Chodí Pešek okolo*

Cho-dí Pe-šek o-ko-lo, ne-dí-vej se na ně-ho! Kdo se na něj kouk-ne, to-ho Pe-šek
 8 bouch-ne! Ať je to ten ne-bo ten, praš-tí-me ho koš-tě-tem!

Nejprve rozpočítadlem vybereme Peška, ostatní děti sedí pokrčmo čelem do kruhu, mají zavřené oči a melodicky přednášejí říkadlo, přičemž nohama rytmicky podupávají dle střídání těžké a lehké doby. Pešek obchází kruh ve směru hodinových ručiček a při zaznění poslední slabiky říkadla se Pešek dotkne dítěte, za kterým se zrovna nachází. Úkolem dítěte je se co nejrychleji zvednout a dohonit Peška než se dostane na jeho místo. Pokud je Pešek rychlejší, role se vymění.

- *Meleme, meleme kávu*

Me-le-me, me-le-me ká-vu, pro děd-ka a bá-bu, jed-na ru-ka pryč!

Ze sevřených dlaní se vztyčeným palcem uděláme s dětmi vysoký mlýnek. Při mletí kávy s dětmi točíme celým mlýnkem, přičemž mlýnek postupně opouští ruce shora dolů.

➤ *Kolo, kolo mlýnský*

Ko-lo-ko-lo mlýn-ský za čty-ři rýn-ský. Ko-lo se nám po-lá-ma-lo, mno-ho ško-dy

na - dě - la - lo, u - dě - la - lo bác

Děti utvoří kruh a chytanou se za ruce. Při zpěvu písně chodí dokola, přičemž na poslední slovo „bác“ se kruh rozpojí a děti spadnou na zem. K písni lze přidat druhou sloku: „Vezmeme si hoblík, pilku, zahrajem si ještě chvilku, až to kolo spravíme, vyskočíme a tákhle se zatočíme.“ Ve druhé sloce děti rukama do rytmu znázorňují opravu kola a nakonec všechny vyskočí a zatočí se dokola s rukama nad hlavou.

➤ *Zlatá brána*

Zla-tá brá-na o-tev - ře - ná, zla-tým klí-čem o-dem - če - ná, kdo do ní vej-de,

to-mu hla-va sej de, ať je to ten ne-bo ten, praš-tí-me-ho ko-ště-tem

Dvě děti (princezna a princ) se postaví čelem k sobě a spojenými dlaněmi nad hlavou vytvoří bránu. Ostatní děti (poddaní) se seřadí do zástupu jako had, chytanou se za ramena a prochází vytvořenou bránou. Všichni zpívají píseň, přičemž na poslední slabiku slova „koštětem“ se brána zavře. Uvězněné dítě vypadává ze hry a může vystřídat princeznu/ prince, případně se za jednoho z nich zařadit a hra může pokračovat, dokud nevydají pryč všichni.

3.3 POSLECHOVÉ ČINNOSTI

*Poslech hudby vede k fyzické pohodě a uvolnění těla.*⁵⁸ Poslechem rovněž rozvíjíme jak sluchové vnímání dětí – rozlišují, srovnávají a zobecňují hudebně-výrazové prostředky, tak jejich soustředění. Děti vedeme k rozlišování základních hudebně-výrazových prostředků a jejich následnému uplatňování. Mezi hudebně-výrazové prostředky řadíme **melodii** (způsob uspořádání jednotlivých tónů za sebou, hudební myšlenka), **rytmus** (střídání tónů různě dlouhých), **barvu** (volbu hudebních nástrojů a způsob, jakým je na ně hráno), **dynamiku** (sílu zvuku), **harmonii** (spojování a sled akordů), **gradaci** (vzrůstající sílu zvuku, přidávání hudebních nástrojů) a **kontrast** (protiklady v hudbě).

3.3.1 VZDĚLÁVACÍ NABÍDKA:

- **Rozlišování zvuků živé a neživé přírody:**
 - pouštění zvuků a jejich identifikace: například pes, kočka, déšť, bouřka, řeka, oheň, auto, vlak, smích, pláč, chrápání, kašlání aj.
 - rozeznávání zvuků s šátkem přes oči: tleskání, pískání, zvoneček, šustění papírem, jednotlivé hudební nástroje aj.
 - následování zvuku poslepu, hledání schovaného budíku
- **Hudební kontrasty:**
 - **vysoko x hluboko:** na klavíru zahrají vždy dva tóny, přičemž jeden je vyšší než druhý. Ze začátku je třeba volit velký rozsah mezi jednotlivými tóny a tento rozsah postupně snižovat. Děti mohou reagovat pohybem – při vysokém tónu vyskočí, při nízkém jsou ve dřepu.
 - **pomalů x rychle:** děti se pohybují v kruhu za doprovodu bubínku. Záměrně měním tempo, na které děti reagují klidnou chůzí nebo během.
 - **krátce x dlouze:** na klavíru hrajeme různé tóny střídavě (v nepravidelných intervalech) krátce a dlouze. Děti je identifikují a ve skupinách reagují – u krátkého tónu zazní dřívka, u dlouhého triangel.
 - **slabě x silně:** dětem hrajeme úryvky ze známých písní – střídáme piano a forte, děti reagují změnou síly hlasu.

⁵⁸ LIŠKOVÁ, pozn. 52, str. 11.

- **Poslech živé hudby:**
 - dětem zpíváme s i bez doprovodu hudebního nástroje; na klavír hrajeme melodie známých písní (bez zpěvu) a děti je poznávají; účast na koncertu či přehrávce místní umělecké školy.
- **Poslech reprodukováné hudby**
 - **Umělé a lidové písně:** při poslechu reprodukováné hudby v mateřské škole je vhodné začít s písničkami s jednoduchou jednohlasou melodií. Vhodné jsou jak lidové písně, tak písně například J. Uhlíře a Z. Svěráka, P. Skoumala, D. Patrasové či ukázky z pohádek. Zvolit můžeme i písně moderní, ovšem myslím si, že s těmi se děti dostatečně setkávají v běžném životě prostřednictvím rádií a televize.
 - **Programní hudba:** jedná se o hudbu, která má mimohudební název a vyjadřuje určitý děj hudebními prostředky. Jedná se například o sbírku A. K. Třebické: Žonglování na deset. Sbíрка obsahuje instrumentální skladby Obr a víla, Kokosová, Tučňácká, Bavorská, Princezna a černokněžník a další. Zvolení programní hudby je pro děti velmi zajímavé, motivující a velmi rozvíjí jejich fantazii.
 - **Klasická hudba:** poslech hudby může plnit kromě funkce vzdělávací také funkci relaxační či motivační - děti lze motivovat například k výtvarnému tvoření. Rovněž u dětí rozvíjíme smyslové vnímání, paměť, pozornost, představivost a fantazii – dovednosti důležité také při rozvoji řeči. Před samotným poslechem děti nejprve seznámíme s tím, co je to skladba, jak vzniká, kdo je skladatel. Délka skladby by u předškolních dětí měla trvat zpočátku 1-2 minuty tak, aby udržely pozornost a poslech plnil svůj účel. Po poslechu skladby s dětmi rozebíráme jejich pocity, které jsou zpočátku obvykle mimohudební. Častými poslechy se můžeme zaměřit na hudebně-výrazové prostředky, čímž rozvíjíme jak hudebnost dítěte, tak slovní zásobu. Jako vhodné skladby pro předškolní vzdělávání se mi jeví Čtvero ročních období od A. Vivaldiho, Vltava od B. Smetany, Malá noční hudba a Ukolébavka od W. A. Mozarta.
- **Brumendo** – v opakujících se a dětem známých situacích se můžeme pokusit s dětmi komunikovat se zavřenými ústy, tedy beze slov, takzvaným brumendem (bručivý zpěv). Například u svačiny nahradíme obvyklou větu „chceš čaj nebo vodu?“ pouze brumendem s intonací otázky a sledujeme, zda děti rozumí.

3.4 INSTRUMENTÁLNÍ ČINNOSTI

Hrou na hudební nástroje rozvíjíme jemnou motoriku, smyslové vnímání, rytmické cítění a koordinaci pohybů. *Děti učíme rozpoznávat vlastnosti a materiál, ze kterého jsou nástroje vyrobeny, porovnáváme zvuky jednotlivých nástrojů*⁵⁹ a děti učíme hudební nástroje dle těchto specifických zvuků vhodně používat. Kromě samostatné hry nebo doprovodu písní mohou hudební nástroje sloužit také k reprodukci emocí, což mnohým dětem napomáhá ke zdolávání komunikačních překážek v mluvené řeči.

3.4.1 ORFFOVY HUDEBNÍ NÁSTROJE

*Carl Orff (10. 7. 1895-29. 3. 1982) byl skladatel, divadelník, humanista a rovněž pedagog, který získal svoji světovou slávu dílem „Carmina Burana“. Jeho Orffova škola elementární hudby a tělesné výchovy, která je používána ve více než třiceti zemích na světě, inspiruje a formuje hudební výchovu dětí po celém světě již více než padesát let.*⁶⁰ *Rozvíjel především myšlenku jednoty jazyka, hudby, pohybu, zpěvu, rozvíjení rytmického cítění hrou na nástroje a podpory přirozené lidské tvořivosti. Své ideje prakticky realizoval v pětisvazkovém díle Schulwerk, které bylo přeloženo do mnoha jazyků.*⁶¹

Orffovy hudební nástroje jsou takové, které se dají lehce ovládat, což je klíčové při jejich využití v mateřské škole. Některé nástroje Carl Orff sám navrhl, jiné jen upravil nebo seskupil tak, aby co nejlépe odpovídaly jeho požadavkům v rámci hudebně-výchovného systému Schulwerk, kde mají právě tyto nástroje své nezastupitelné místo.

Orffovými hudebními nástroji lze doprovázet nejen písně, ale nabízí velké možnosti v literární a divadelní sféře. Při užívání hudebního nástroje dítě obvykle není ostýchavé vyjádřit své emoce a projevit svůj názor. Nástroj tak dítěti pomáhá v komunikaci se svým okolím. V souvislosti s rozvojem řeči je vhodné nástroje použít při doprovodu příběhů, pohádek, divadelní improvizaci dětí. Můžeme tak například začátek příběhu začít hrou na buben, konec zakončit trianglem. Při nástupu kontrastních postav využíváme kontrasty hudebních nástrojů. Můžeme znázornit vstup zvířat do příběhu, například příchod koně hrou na dřívka či dřevěný blok, tanec nám zase skvěle doprovodí chřestidla. Vše záleží na fantazii a aktuálních citových a vjemových prožitcích dětí.

⁵⁹ LIŠKOVÁ, pozn. 52, str. 15.

⁶⁰ Carl Orff [online]. [cit. 23. 2. 2018]. Dostupné z: <http://www.orff.de/>

⁶¹ Česká Orffova společnost [online]. [cit. 23. 2. 2018]. Dostupné z: <http://www.orff.cz/cs/AboutUs>

3.4.2 RYTMICKÉ HUDEBNÍ NÁSTROJE

Tyto nástroje nevydávají tóny, ale pouze zvuky, takže jimi lze hrát rytmus nebo metrum písně, nikoliv její melodie. Zvuk se liší podle materiálu, ze kterého je nástroj nebo palička vyrobený. Rytmičkým nástrojů se obvykle říká také nástroje perkusní. Zde je výčet nejčastějších nástrojů:

- **Buben** má blány po obou stranách, umístíme ho na stojan a hrajeme na něj pomocí dřevěné paličky (paliček) úderem do středu blány.
- **Djembe** je buben pocházející z Afriky. Má pohárovitý tvar a je vyroben z jednoho kusu dřeva a na vrchní straně potažen kůží. Hraje se na něj údery holých dlaní.
- **Chrastidla** mají různé tvary a jsou vyráběné z rozličných materiálů. Jedná se o nástroje, kde zvuk vydává sypký materiál umístěný uvnitř tohoto nástroje. Na chrastidla hrajeme třesením případně údery o dlaň. Výhodou chrastidel je, že je lze s dětmi snadno vyrobit.
- **Chrastítko** – zvuk vydávají kovové talířky, které známe také z tamburíny. Držíme jej ve vodorovné poloze s talířky směrem dolů, hrajeme na něj pohyby ruky.
- **Činelky** navlékneme na dlaně a hrajeme na ně údery o sebe. **Činelky** jsou prstové hudební nástroje, které si děti navlečou na palec a ukazováček jedné ruky a hrají na ně úderem o sebe. Mladší děti mohou činelky držet za poutka a ve vodorovné poloze s nimi hrát údery o sebe – mají tak měkký a zvonivý zvuk.
- **Dřevěný blok** je hranolový nástroj s vnitřním rezonančním otvorem. Hrajeme na něj údery paličkou do horní (vypouklé) desky.
- **Kastaněty** jsou dvě malé dřevěné mističky vyrobené ze dřeva případně rohoviny. Mohou být umístěné buď na šňůrce nebo dřevěném držadlu, zvuk kastaněty vydávají úderem o sebe.

- **Ozvučná dřívka** neboli hůlky, které tvoří zvuk pomocí úderu o sebe. Při hře jednu hůlku držíme mezi nataženým palcem a koncem pokrčených ostatních prstů tak, aby v dlani vznikla takzvaná „rezonanční dutina“ - zvuk hůlek je tak silnější a pestřejší. Mladší děti mohou obě hůlky držet zhruba v jedné třetině jejich délky tak, aby netlumily jejich zvuk.
- **Rolničky** jsou nástroj, na kterém je umístěno několik zvučných rolničků. Nástroj uchopíme všemi prsty a třesením rukou vzniká zvuk. Existují i varianty, které lze uvázat, například na zápěstí.
- **Ruční bubínek** obsahuje rám a blánu z jedné strany. Držíme jej za rám, kde by měl být otvor pro prostředníček. Hrát na něj můžeme prsty nebo plstěnou paličkou a úderu směřujeme dál od středu kvůli lepšímu zvuku.
- **Tamburína** je vlastně rámový bubínek bez blány s několika páry kovových talířků - stejně jako chrastítka. Drží se stejně jako ruční bubínek, hrajeme na ni „o tělo“ nebo pomocí dlaně a kloubů na prstech.
- **Triangl** je kovový trojhran, který se zavěšuje za provázek na stojánek, případně se za tento provázek drží v ruce. Triangl rozeznáme kovovou tyčkou na jedné ze stran, případně hrajeme mezi horními rameny trianglu.
- **Tympány** – jedná se o bubny s regulovatelnou výškou. Lze je ladit dotahováním šroubů, vlevo umísťujeme hlubší tóny, vpravo vyšší. Tím se stávají tympány také melodickým nástrojem. Na tympány hrajeme nejlépe plstěnou paličkou, ale můžeme zvolit jakoukoliv.

3.4.3 MELODICKÉ HUDEBNÍ NÁSTROJE

Nástroje melodické vydávají přímo tóny, takže na ně můžeme hrát rozmanité melodie, což je ovšem pro děti předškolního věku složité, vhodné je použití tzv. pentatonických nástrojů. Jsou to nástroje využívající pentatonické stupnice, tedy stupnice, které jsou pětistupňové – v rámci jedné oktávy tvořeny pěti tóny. Například pentatonická stupnice *C dur* obsahuje tóny *c, d, e, g, a*. Výhodu pentatonické stupnice oceníme především při improvizovaném doprovodu písní dětmi, kdy žádná ze zvolených kombinací není disharmonická kvůli absenci půltónů v této stupnici. Pentatonickou stupnici tvoří také černé klávesy na klavíru. Mezi základní dětské melodické nástroje patří **zvonkohry, metalofony a xylofony**. Ty Carla Orffa mají jednotný tvar, liší se pouze v materiálu jednotlivých ozvučných kamenů (ozvučné kameny mohou rovněž být samostatným hudebním nástrojem). Zvonkohra má kameny ocelové (hrajeme dřevěnými paličkami), metalofon ze slitiny barevných kovů (hrajeme paličkami s gumovou palicí) a xylofon dřevěné (palička z plsti). Obvykle se všechny tři nástroje vyrábějí ve třech verzích – sopránové, altové a basové.

Nástroje umístíme tak, aby hlubší tóny byly vlevo. Paličky držíme lehce mezi palcem a prvním až druhým článkem ukazováčku a prostředníčku. Loket máme mírně od těla a dbáme na lehký úchop tak, aby paličky po úderu lehce odskočily. I tyto nástroje se prodávají také v pentatonické verzi, což je ovšem pro potřeby školky zbytečně nákladné, a to vzhledem k jejich vysoké pořizovací ceně. Vystačíme si tak s odebráním 4. a 7. stupně (ozvučného kamene) v rámci zvolené stupnice.

Abychom u dítěte dosáhli plynulé a srozumitelné řeči, je zapotřebí, aby správně a pravidelně dýchalo a dýchat umělo jak ústy, tak nosem. Toho lze docílit kromě dechových cvičení také hrou na zobcovou flétnu. Děti s tímto nástrojem rády experimentují, je pro ně atraktivní a motivující, ovšem při neznalosti hry na zobcovou flétnu má velice pronikavý až nepříjemný zvuk. Existují ovšem úpravy zobcové flétny, které daleko lépe odpovídají požadavkům předškolního vzdělávání. Jedna z takovýchto úprav je flétna pentatonická, která je vždy libozvučná a vhodná k doprovodu písní.

Velkou výhodou hrají hudební nástroje v heterogenních třídách. Volíme písně, které jsou intonačně a rozsahově dostupné mladším dětem tak, aby je mohly zazpívat, a starším dětem dáme k dispozici hudební nástroje, aby se mohly rovněž rozvíjet.

4 AUTORSKÝ ZPĚVNÍK

Autorský zpěvník obsahuje deset písní. Jsou to písně se snazší melodií a rozsahem maximálně jedné oktávy v rozmezí tónů c_1 - c_2 , což odpovídá hlasovému rozsahu dětí v předškolním věku.

Pokud máme heterogenní třídu⁶², je zapotřebí zachovat individuální přístup výuky. Proto starším dětem dle jejich možností a preferencí dáme na výběr ze škály hudebních nástrojů, kterými danou píseň doprovázejí. Abychom mohli využít všechny výše zmíněné nástroje - rytmické i melodické, jsou písně psány v pentatonických stupnicích tak, aby byl doprovod písně dětmi vždy libozvučný. Při doprovodu písně dbáme na posloupnost jednotlivých úkonů – pro děti je nejnazší hrát nejprve rytmus⁶³ zvolené písně, až při osvojení rytmu je možné hrát těžké doby⁶⁴, metrum⁶⁵ či pulzaci⁶⁶.

Při užívání hudebních nástrojů ve výuce je velmi důležitá role učitele a schopnost děti správně vést, motivovat a improvizovat. Předpokládá se, že učitel vždy děti doprovází na hudební nástroj melodicky i akordicky a rovněž zpívá. Při akordickém doprovodu písní používáme tóniku a subdominantu.

Aby děti zvládly písně doprovázet, je nutné, aby se seznámily jak s melodií písně, tak jejím textem, a to zároveň. Děti se učí nápodobou, proto píseň nejprve několikrát zahrajeme a zazpíváme, děti se budou postupně přidávat. S využitím hudebních nástrojů je vhodné začít až v okamžiku, kdy píseň většina dětí ve třídě dobře zná a je schopna ji správně zazpívat.

Při tvorbě zpěvníku jsem volila oblíbená témata dětí a kladla důraz nejen na rozvoj hudebnosti dětí, ale také na rozšiřování slovní zásoby. Některé písně nedisponují pevným textem, ale je čistě na dětech, která slova do melodie písně doplní.

⁶² Heterogenní třída je třída, kde jsou děti různých věkových kategorií.

⁶³ Rytmus určují jednotlivé noty, takže dítě hraje každou notu v písni.

⁶⁴ Těžká doba je první doba v taktu.

⁶⁵ Metrum je střídání těžkých a lehkých dob, určuje jej taktové označení písně. Například ve 2/4 taktu dítě hraje dvakrát, přičemž první doba je výraznější.

⁶⁶ Pulzace je metrum bez přízvuku první doby.

➤ **Pojďme zpívat, pojdme hrát**

Píseň využíváme pro navození hudební atmosféry ve třídě. Každé dítě si vybere hudební nástroj dle vlastních preferencí a zaujme s ním místo v kruhu vytvořeném dětmi. V písni je prostor pro představení vlastního vybraného nástroje, a to v části písni, kde se nachází repetice. Začne učitel, který třídu doprovází na piano či klávesy a pokračují děti, které postupně představí své nástroje. Repetice je ukončena v okamžiku, kdy každé z dětí uvedlo svůj hudební nástroj a přidalo se ke hře. Následně společně dohrajeme konec písni.

Pojďme zpívat, pojdme hrát

M. Brejchová

M. Brejchová

Pojď-me si teď za-zpí - vat, pojd'-me si spo - lu za - hrát! Na pi - a - no,
na xy - lo - fon,

11

na bu - bí - nek, Ná-stro - jů už má-me dost, pojd'-me si hrát pro ra - dost!
na či - ne - ly,...

➤ **Jede vláček**

Píseň je možné spojit s pohybovou hrou mladších dětí, které vytvoří vlak tak, že se postaví do zástupu a chytanou za ramena. V první sloce repetice počítáme, kolik dětí neboli „vozů“ vlak má, ve druhé sloce vyjmenováváme barvy, které mají jednotlivé děti – vozy na sobě.

Jede vláček

M. Brejchová

M. Brejchová

Je - de vlá-ček mo-to - rá-ček, ko-lik vo - zů a - si má? Je - den, dva, tři,...
Je - de vlá-ček mo-to - rá-ček, ja - ké bar - vy a - si má? Mod - rou, žlu - tou,...

6

kaž - dý mu chce za - má - vat!

➤ Dny v týdnu

Píseň slouží k osvojení si názvů jednotlivých dnů celého týdne, vysvětlení, odkud názvy pocházejí a ujasnění si časové souslednosti těchto dnů v rámci celého týdne. V písni se objevuje slovo šabat⁶⁷, které je zapotřebí dětem vysvětlit.

Dny v týdnu

M. Brejchová

M. Brejchová

Pon-dě - lí je po ne - dě - li, ú - te - rý zas dru - hý den. Stře - du naj - deš ve stře - du
 7 pra - cov - ní - ho týd - ne. Čtv - tek je den čtv - rý, pá - tek za - se pá - tý. So - bo - ta dle
 14 ša - ba - tu svůj - ná - zev si ne - se. Ne - dě - le je od - mě - nou, kdy nic ne - dě - lá se!

➤ Šnek

Píseň Šnek je napsaná tak, aby ji zvládly doprovodit na hudební nástroje i mladší děti. Rozsahově je psaná pro předškolní děti, které se na ní také snadno naučí střídání těžkých a lehkých dob.

Šnek

M. Brejchová

M. Brejchová

1. Le - ze šne - ček, le - ze vle - se, do - me - ček si ve - ze. Kde - že do - mek, u - li - ta,
 2. Když se pla - zil po - dél vo - dy na - mo - čil si no - hy. Kde - že no - hy, jed - nu má,
 7 pad - ne - mu jak u - li - tá!
 do - ko - la - sní o - bí - há!

⁶⁷ Šabat je nejdůležitější židovský svátek, který slouží k odpočinku.

➤ Jaro

Píseň Jaro je jediná třídobá píseň ve zpěvníku, protože třídobé metrum je pro děti daleko obtížnější. Střídání těžkých a lehkých dob demonstrujeme již při nácvičce písně.

Jaro

M. Brejchová

M. Brejchová

Slu-níč-ko bu-dí zví-řát-ka ze spa-ní, ky-tič-ky kve-tou, ptá-ci už zpí-va-jí,
 9 všich-ní jsou ve-se-lí, ja-ro hned ví-ta-jí, i dě-ti ve škol-ce se ta-ky ra-du-jí:
 17 "Ja-ro je tu! Ja-ro je tu!"

➤ Autíčko

Kvůli složitosti melodie písně Autíčko je vhodné, aby mladší děti píseň doprovázely pouze pohybově – držení imaginárního volantů, naklánění celým tělem, mačkání klaksonů aj.

Autíčko

M. Brejchová

M. Brejchová

Je-de, je-de au-tíč-ko, nak-lá-ní se ma-lič-ko. Vr-čí, trou-bí: "TÚ, TÚ,
 11 TÚ" u-vol-ně-te mi ces-tu! Je-de, je-de au-tíč-ko, nak-lá-ní se ma-lič-
 22 ko. Au-tem jez-dím na vý-let, ob-je-du sním ce-lý svět!"

➤ Štěňata a kočata

S písní se pojí divadelní ztvárnění, kdy třídu rozdělíme na dvě skupiny. Jedna skupina představuje štěňata, druhá kočata. Učitel píseň zpívá a doprovází na klavír. Děti se plně soustředí pouze na hru na hudební nástroje a pantomimu, přičemž se snaží ztvárnit příběh písně dle vlastních emocí v rámci svých rolí. Pomlky v písni slouží k uvědomění si jednotlivých částí písně a jejich obsahu, dále dávají dětem prostor pro vlastní hudební tvoření a ztvárnění vlastních emocí.

Štěňata a kočata

M. Brejchová

M. Brejchová

Hrá-la si tři ště-ňa-ta ven-ku na hřiš - ti. By-la tro-chu up-ja-tá,
Ště-ňa-ta se roz-hod-la, že se ne-da - jí! Spo-leč-ně se do-hod-la

8

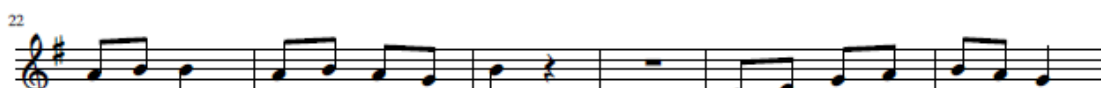
na-jed-nou pi - ští: "Koukej na ta ko-ťa-ta, jsou na scho-diš - ti!"
jít tam po-ta - jí. "Koukej na ta ště-ňa-ta, už jsou na stro - mě!"

16

Rá-zem by - la ště-ňa-ta jak na bo - jiš - ti. A co na to
"Jde-me - se - vám, ko-ťa-ta, po-mstít ná - ra - mně!" A co te - dy

22

ko - ťa - ta? Co u - dě - la - jí? Ry - chle na strom u - te - čou,
ště - ňa - ta, bu - dou - sou - pe - řit? Sko - ťa - ta - ma na - ko - nec

28

ště - ňa - tím se vy - smě - jí!
vy - jed - na - jí pří - mě - ří!

➤ **Roční období**

Písni procvičíme jednotlivé pojmy a použijeme ji pro nácvik hraní rytmu písně.

Roční období

M. Brejchová

M. Brejchová

Ja-ro, lé-to, pod-zim, zi-ma, ce-lý rok je všdy-ky pri-ma. Na ja-ře to tro-chu ze-be,
 7 lé-to kvo-dě lá-ká, na pod-zim-už šed-ne ne-be, vzi-mě sta-vím sně-hu-lá-ka.
 13 Ja-ro, lé-to, pod-zim, zi-ma, ce-lý rok je všdy-ky pri-ma, kdo si hra-je
 18 ne-zlo-bí vja-kém-ko-li ob-do-bí!

➤ **Měsíce**

Píseň slouží nejen k osvojení si názvů jednotlivých měsíců, ale můžeme zde také uplatnit hru v pauze.

Měsíce

M. Brejchová

M. Brejchová

Le-den, ú-nor, bře-zen za kam-na teď vlezem. Du-ben, kvě-ten,
 9 červen, půj-dem za slu-níč-kem-ven. Čer-ve-nec, sr-pen, zá-ří, má-me
 17 ús-měv na-tvá-ří. Ří-jen lis-to-pad, pro-si-nec, ko-nec ro-ku, blá-zi-nec!

➤ Jak dělají zvířata

Imitace zvířat je velmi oblíbená činnost dětí. Následující píseň slouží k tomu, aby se děti naučily co nejvíce druhů zvířat, a to i se zvuky, která vydávají. V části s repeticí vždy začíná zpívat učitel a pokládá otázku směřující ke konkrétnímu dítěti: „Jaké znáš ty zvíře?“ Následuje akordický doprovod nástroje, na který hraje učitel. Dítě má čtyři doby na to, aby si na nějaké zvíře vzpomnělo. V rámci zachování dynamičnosti písně a správného rytmu nedoporučuji pomlky prodlužovat. Pro děti to bude ze začátku sice obtížné, ale pomůže jim to v rychlém rozhodování a zvládnutí krizových situací. První dítě vyřkne zvíře, které ho zrovna napadlo (například „kočička“) a následuje další akordický doprovod a otázka „A jak dělá kočička?“ Odpovídá již celá třída. Repetici opakujeme, dokud se neprostřídají všechny děti.

Jak dělají zvířata

M. Brejchová

M. Brejchová

Jak dě-la-jí zví-řa-ta, řek-ne-me si na-to-ta - ta! Vzpomeň-te si ja - ká zná-me,
 8 ať si spo-lu za-zpí-vá - me! "Ja-ké znáš ty zví - ře?" "Ko-čič-ku!"
 18 "A jak dě-lá ko-čič-ka?" "Mňau-au, mňau, mňau-au, mňau, mňau-au, mňau-au,
 26 mňau!" Teď už všich-ni ví - me, jak zví-řa-ta mlu - ví, příš-tě se na - u-čí-me
 34 za - se no - vé dru - hy.

ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo poskytnout nabídku hudebních činností, které slouží k rozvoji komunikačních dovedností dětí předškolního věku. Také jsem chtěla dokázat, že hudba a řeč spolu úzce souvisí a hudební činnosti pomáhají jak při léčbě logopedických obtíží, tak v rámci logopedické prevence. Kromě toho rozšiřují slovní zásobu a zlepšují komunikační dovednosti dětí. Tuto hypotézu dokazuji odbornými zdroji, rozhovorem se zkušenou logopedkou a foniatřičkou MUDr. Štěpánkou Havlovou a vlastními zkušenostmi nabitými v rámci půlroční odborné stáže v mateřské škole, která se specializuje na vzdělávání bilingvních dětí převážně z německo-českých rodin. Mohu tak potvrdit, že hudební činnosti velmi pozitivně ovlivňují vztah dětí k jazyku, a to i k jazyku, který není dominantním v zemi, v jaké žijí.

Bakalářskou práci jsem rozdělila do čtyř hlavních kapitol. V první kapitole nesoucí název „Dítě a jeho řeč“ přibližuji problematiku procesu osvojování si řeči jedincem od jeho narození. V této kapitole se zabývám také nejčastějšími poruchami řeči. Teoretické poznatky doplňuji o rozhovor s MUDr. Štěpánkou Havlovou. Ve druhé kapitole „Hudební výchova jako efektivní nástroj výuky jazyka“ předkládám společné znaky hudby a řeči. Podrobně se zabývám rámcovým vzdělávacím programem z hlediska společných cílů hudebních činností a rozvoje řeči. Nakonec shrnuji své zkušenosti ze stáže s výukou jazyka bilingvních dětí prostřednictvím hudebních činností. Třetí kapitola „Hudební činnosti v mateřské škole s ohledem na rozvoj řeči předškolních dětí“ nabízí konkrétní činnosti, jak s dětmi pracovat. Dále zde popisuji význam německého skladatele a pedagoga Carla Orffa a smysl hudebních nástrojů v předškolním vzdělávání. Závěrečná kapitola obsahuje autorský zpěvník deseti písní, které jsou záměrně psané v pentatonických stupnicích v rozsahu jedné oktávy. Tento rozsah odpovídá nejen pěveckým dovednostem dětí předškolního věku, ale také uspořádání dětských melodických nástrojů. Zpěvník je doplněn komentáři, jakým způsobem lze využít potenciál písní.

Myslím si, že hudební činnosti mají v předškolním věku nezastupitelnou roli, což by si měli uvědomit jak pedagogové, tak rodiče. Dle mého názoru hudební činnosti rozvíjí komunikační dovednosti dítěte a přispívají k uvolnění psychického napětí a k celkovému rozvoji osobnosti jedince. Ať už jsme pasivním příjemcem hudby nebo aktivním hudebníkem, vždy nám tento druh umění přivádí specifické a pozitivní emoce.

SOUHRN

Bakalářská práce se zabývá rozvojem komunikačních dovedností dětí předškolního věku prostřednictvím hudebních činností. Cílem bakalářské práce je poukázat na souvislost mezi hudbou a řečí a zhodnotit pozitivní účinky hudebních činností vzhledem k rozvoji komunikačních dovedností. V bakalářské práci vycházím z vlastních zkušeností se vzděláváním bilingvních dětí, z rozhovoru s dětskou logopedkou a z odborné literatury. Dále předkládám hudební činnosti, které rozvíjí komunikační dovednosti. Závěrečná část bakalářské práce obsahuje autorský zpěvník deseti písní, které jsou psané v pentatonických stupnicích.

SUMMARY

This bachelor thesis deals with developing communication skills of preschool children through musical activities. The goal of the thesis is to point out the connection between music and language and evaluate positive effects of musical activities on communication skills development. My bachelor thesis is based on my experience with the education of bilingual children, an interview with a children's speech therapist and professional literature. In addition, I suggest musical activities that develop communication skills. The final part of the thesis includes a songbook of ten songs I wrote in pentatonic scales.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ**Literatura:**

BYTEŠNÍKOVÁ, Ilona. *Komunikace dětí předškolního věku*. 1. vydání. Praha: Grada, 2012. 236 s. ISBN 978-80-247-3008-0.

FRANĚK, Marek. *Hudební psychologie*. 1. vydání. V Praze: Karolinum, 2005. 238 s. ISBN 80-246-0965-7.

KMENTOVÁ, Milena. *Hudební a řečové projevy předškolních dětí a jejich vzájemné ovlivňování*. 1. Vydání. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2015. 80 s. ISBN 978-80-7290-869-1.

KREJČÍKOVÁ, Jarmila a Zuzana KAPROVÁ. *Náměty pro logopedickou prevenci: -hrátky se slovíčky pro kluky a pro holčičky-*. Ilustroval Eva KOLBÁBKOVÁ. 1. vydání. Praha: Fortuna, 2000. 143 s. ISBN 80-7168-691-3.

KODEJŠKA, Miloš. *Integrativní hudební výchova dítěte předškolního věku*. 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze - Pedagogická fakulta, 2002. 76 s. ISBN 80-7290-080-3.

KOLUCHOVÁ, Jarmila. *Diagnostika a reparaibilita psychické deprivace*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. 139 s.

KOMENSKÝ, Jan Amos. *Informatorium školy mateřské*. Upravil F. R. Tichý. 2. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1964. 52 s.

KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Hry v mateřské škole v teorii a praxi: význam hry, role pedagoga, cíl hry, soubor her*. 1. vydání. Praha: Grada, 2005. 184 s. ISBN 80-247-0852-3.

KUTÁLKOVÁ, Dana. *Logopedická prevence: průvodce vývojem dětské řeči*. 1. vydání. Praha: Portál, 1996. 214 s. ISBN 80-7178-115-0.

LIŠKOVÁ, Marie. *Hudební činnosti pro předškolní vzdělávání*. 1. vydání. Praha: Raabe, 2006. 165 s. ISBN 80-86307-26-3.

LYNCH, Charlotte a Julia KIDD. *Cvičení pro rozvoj řeči: prevence a náprava poruch komunikace u mladších dětí*. Přeložila Silvie STRUKOVÁ. 1. vydání. Praha: Portál, 2002. 128 s. ISBN 80-7178-571-7.

PRŮCHA, Jan. *Dětská řeč a komunikace: poznatky vývojové psycholingvistiky*. 1. vydání. Praha: Grada, 2011. 200 s. ISBN 978-80-247-3603-7.

SEDLÁK, František a Hana VÁŇOVÁ. *Hudební psychologie pro učitele*. 2. vydání. Praha: Karolinum, 2013. 406 s. Str. ISBN 978-80-246-2060-2.

SOVÁK, Miloš. *Logopedie předškolního věku*. 2. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. Knižnice sociální pedagogiky. 224 s.

VYŠTEJN, Jan. *Dítě a jeho řeč*. 1. Vydání. Beroun: BAROKO & FOX, 1995. 62 s. ISBN 80-85642-25-5.

Zdroje:

Asociace klinických logopedů České republiky [online]. [cit. 14. 3. 2018]. Dostupné z WWW: <http://www.klinickalogopedie.cz/>

Logopedie online: průvodce světem logopedie [online]. [cit. 14. 3. 2018]. Dostupné z WWW: <http://www.logopedonline.cz/>

Metodický portál: Řeč, komunikace [online]. [cit. 1. 3. 2018]. Dostupné z WWW: http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogick%C3%BD_lexikon/R/%C5%98e%C4%8D,_komunikace

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. 1. Vydání. [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2006. 48 s. ISBN 80-87000-00-5. [cit. 17. 2. 2018]. Dostupné z WWW http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVP_PV-2004.pdf

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. Aktualizované vydání. [online]. Praha: MŠMT, 2017. 50 s. [cit. 17. 2. 2018]. Dostupné z WWW: <http://www.msmt.cz/file/39793/>.

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Společné znaky řeči a hudby..... 16

PŘÍLOHY

Seznam lidových písní vhodných pro zpěv v MŠ⁶⁸

NÁZEV PÍSNÍČKY	TÓNOVÝ ROZSAH	VHODNÁ TÓNINA
	tři tóny	
Houpy, Houpy		D
Halí, belí		E, F, D
Kampak, kukačko		D, C
	čtyři tóny	
Já mám malovanou vestu		D
Kováři, kováři		A
Pod naším okýnkem		C
Zlatá brána		C
	pět tónů	
Běží liška k táboru		D
Cib, cib, cibulenka		D
Holka modrooká		A
Já ne, já ne, to ty, to ty		A
Když jsem jel do Prahy pro hrách		C, D
Malička su		E
Nestarej se ženo má		E
Ovčáci, čtveráci		D
Pec nám spadla		C
Proto jsem si kanafasku		D
Rybička malička		C
Sedí liška pod dubem		D
Skákal pes		C, D
Spi, Janíčku, spi		D
Šel tudy, měl dudy		D
Travička zelená		D
To je zlaté posvícení		D
Už je to uděláno		D

⁶⁸ Lišková, pozn. 52, str. 25-27.

	šest tónů	
Kočka leze dírou		C, D
Okolo Frýdku		C, D
Prší, prší		C
Stojí vrba košatá		D
Šel zahradník do zahrady		E
Tancovala žízala		D
Uvázali krávu		C
	sedm tónů	
Adámku náš		D
Běžel tudy zajíček		F, G
Čížečku, čížečku		F, C
Kalamajka mik, mik, mik		A
Na tý louce zelený		C
Pásla ovečky		A
	osm tónů	
Hajha husy ze pšenice		C
Já jsem malý mysliveček		C
Já jsem muzikant		F
Já mam koně		F
Komáři se ženili		C
Na Bílé hoře		F
Nepudu domu		F
Šla nanyňka do zelí		C
Tluče bubeníček		C